

ADNAN MENDERES'İN TEFTİŞ RAPORUNA GÖRE CUMHURİYET HALK PARTİSİ ANTALYA ÖRGÜTÜNÜN ÇALIŞMALARI (1935)

Faysal MAYAK*

Özet

Cumhuriyet Halk Partisi, 1923 yılından 1946 yılına kadar, Türkiye politik hayatında tek başına söz sahibi olmuş bir partidir. Kısa sürede ülke çapında yaygın bir teşkilât yapısı oluşturan parti, taşradaki mensuplarının çalışmalarını denetlemek amacıyla yılın belirli dönemlerinde teftiş uygulamaları yapmıştır. Bu çalışma, Antalya ve ilçelerinde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi örgütlerinin, 1935 yılındaki durumunu göstermeyi amaçlamaktadır. Dönemin Aydın milletvekili olan Adnan Menderes tarafından, Antalya'da yapılan teftişler, Cumhuriyet Halk Partisi örgütlerinin faaliyetleri hakkında kayda değer bilgiler vermektedir. Teftiş raporu, Antalya'nın siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve sportif yapısına dair veriler içermektedir.

Anahtar kelimeler: *Antalya, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkçılık, Türkiye, Teftiş.*

THE WORKINGS OF REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY ANTALYA ORGANIZATION ACCORDING TO THE AUDIT REPORT OF ADNAN MENDERES (1935)

Abstract

Republican People's Party is such a party that ruled Turkey as a single party between 1923 -1946. Constituting an organizational structure spread across the country in very short time, the party had carried out some inspections in particular times in a year in order to control the activities of its members in the provinces. This study aims to show the conditions of Republican People's Party Organizations in Antalya and its counties in 1935. The Audits which was made in Antalya by Adnan Menderes, Aydın Member of Parliament in those years, give significant informations about the organizational structure of Republican People's Party in Antalya. Audit Report also contains data about the political, economical, cultural, social and sportive structure of Antalya.

Keywords: *Antalya, Republican People's Party, Populism, Turkey, Audit.*

---

* Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi.

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk, Halk Fırkası'nı kurmaya karar verdiği günlerde, kurulacak olan partinin halkın partisi olacağını, Türk halkı çeşitli sınıflara ayrılmış olmadığından halkın tüm kesimlerini kucaklayacağını belirtmiştir. O'na göre; Halk Fırkası, Türk halkına siyasi eğitim verme misyonu olan bir parti olacaktır. Bu parola ile yola çıkan Atatürk ve arkadaşları, 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası'nı kurarak Türk siyasi hayatında yeni bir sayfa açmışlardır.

Ülke çapında kısa sürede örgütlenmeye giden parti, 1925 yılında il örgütlerini 14 mıntıkaya ayırmış ve her mıntıkanın başına da bir müfettiş getirmiştir. Partinin 1927 Nizamnamesi uyarınca, söz konusu mıntıkların müfettişlerini Umumi İdare Heyeti belirleyecek ve bunları Riyaset Divanı'nın onayına sunacak.¹ İlerleyen yıllar içerisinde, parti taşra örgütlerinin teftişi konusu daha sistematik bir hale getirilmiştir. 1931 Nizamnamesi'nin “*Teşkilâtın teftişi ve murakabesi*” başlıklı 42. maddesine göre: “*Fırka teşkilâtının teftişi ve murakabesine Umumi İdare Heyeti âzaları memur olabileceği gibi Fırka mebus ve mensupları da bununla tavzif edilebilir. Teftiş vazifeleri ve zamanları, lüzumuna göre kâtib-i umumilikçe tayin edilir. Bunun için bir talimatname yapılır*”². Nizamnamede teşkilâtın teftişi konusu bu şekilde belirtildikten sonra yine 1931 yılında *Cumhuriyet Halk Fırkası Teftiş Raporu* yayınlanmıştır. Bu raporda teftişi yapacak görevlilerin hangi noktalara dikkat etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur³.

Recep Peker hükümeti, 2 Haziran 1935 tarihinde, parti müfettişi olarak görevlendirilen milletvekilleri için “*CHP Teftiş Bölgeleri ve Teftiş İşlerini Yürütme Planı*” hazırlamıştır. Bu plana göre; Parti Umumi İdare Heyeti ülkeyi, 23 vilayeti içeren 7 teftiş bölgesine ayırmıştır. Planda müfettişlerin dikkat etmeleri gereken noktalar olarak şunlar belirtilmiştir; il örgütlerinin parti prensiplerini yayma çalışmaları, örgütlerin parti tüzüğü doğrultusunda çalışıp çalışmadıkları, parti görevlileri ile hükümet görevlileri arasındaki uyumun nasıl olduğu, vilayet halkının partiye ve parti görevlilerine bakış

¹ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, s.244.

² Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1999, s.457. Burada yer gelmişken belirtilmelidir ki, söz konusu teftişler sadece parti örgütlerinin teftişleridir. Bu yönüyle Cemil Koçak'ın, Umumi Müfettişlikler eseriyle karıştırılmamalıdır. Koçak'ın eseri için bkz. Cemil Koçak, *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)*, İletişim yay., İstanbul, 2003.

³ Raporda müfettişin hangi sorulara cevap bulması gerektiği maddeler halinde yazılmıştır. Rapordaki sorular için bkz. Uyar, *a.g.e.*, s.s.245-247. Atatürk'ün parti örgütünü teftiş etme işine son derece önem verdiğini, teftişi yapacak kişinin vasıflı biri olması gerektiğine inandığını görmekteyiz. Bununla ilgili olarak Kazım Özalp anılarında şu olayı anlatmıştır: “*Recep Peker parti işleriyle ilgili bilgiler veriyordu. Edirne'deki parti faaliyetlerinden bahsederken, Atatürk “Oraya gittiğimde bir parti müfettişi vardı, şimdi ne görevdedir.” diye sordu. Peker, “Başka bir vilayete müfettiş olarak gönderilmiştir.” dedi. Atatürk, “O kimse müfettişlik yapabilecek kabiliyette değildir, başka vilayet de olsa yine müfettişliğe gitmiştir. Kimlerin ne işleri yapabileceklerini takdirde daha isabetli olmalıyız, bu bir eksikliktir.” dedi*”. Kazım Özalp-Teoman Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1992, s.63. Bu örnekte de görüldüğü gibi Atatürk parti işlerinin iyi yürütülmesinde hiçbir aksaklığa göz yummamaktadır. Bu olayın yaşandığı Çankaya'daki yemekte, Recep Peker, Atatürk'ten izin almadan sofrayı terk edecektir. Bunun üzerine Atatürk, o dönemin Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'yı çağırarak, Recep Peker'in Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği görevinden alındığını bildiren bir yazı yazdırmıştır. Bu tarihten sonra artık Genel Sekreterlik görevi, Dâhiliye Vekâleti görevi de üzerinde kalmakla birlikte Şükrü Kaya'ya verilmiştir. Buna ek olarak, il parti başkanlığı görevini ilin valileri yürütmeye başlamıştır. Böylece Türkiye'de parti-devlet kaynaşması gerçekleştirilmiştir. Bununla ilgili olarak bkz. Cemil Koçak, “*CHP-Devlet Kaynaşması (1936)*”, *Toplumsal Tarih*, S.118 (Ekim 2003), s.s.74-79.

açları, halkevlerinin, gençliğe yönelik faaliyetlerin ve mali işlerin işleyişinin nasıl olduğu⁴.

Yukarıda genel hatlarıyla belirtilen teftiş sistemi ve müfettişlik görevi, bu görev doğrultusunda müfettişlerin hazırlamış oldukları raporlar, Erken Cumhuriyet Dönemi taşra hayatının fotoğrafını çekmemize olanak sunmaktadır. Teftiş sistemine dâhil edilen şehirlerden birisi de Antalya'dır. Konumu itibarıyla Anadolu'nun güney kentlerinden olan Antalya, Akdeniz'e açılan bir şehir olması itibarıyla önem arz etmektedir. İçerisinde Antalya ile beraber Konya ve İçel şehirlerinin de bulunduğu mıntukanın müfettişliğini 1935 yılında Adnan Menderes yapmıştır. Adnan Menderes'in raporu incelendiği zaman, Antalya'nın Atatürk dönemindeki yıllarına ait önemli bilgilere ulaşılmaktadır. Buna paralel olarak bu raporlara bakılarak, parti yöneticilerinin parti misyonunu ne kadar yerine getirdikleri görülmekte, Antalya'nın politik, ekonomik ve sosyal durumu hakkında değerli sonuçlara ulaşılmaktadır.

Aydın Milletvekili Adnan Menderes 1935 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarına ait raporunu Genel Sekreterliğe göndermiş, Genel Sekreterlik de bunları 31 Ocak 1936 tarihiyle ilgili bürolara⁵ iletmiştir. Bu raporların bir önemi de sadece Antalya merkez yerleşimi ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda o dönemdeki tüm ilçelerin de ayrıntılı biçimde durumunun incelenmiş olmasıdır. Bu raporlar nitelik olarak politik ve sosyal örgütlenmenin derecesini göstermekle yetinmemekte, ilin ve ilçelerinin sportif, kültürel ve sanatsal durumları hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bu da gösteriyor ki Cumhuriyet Halk Partisi, taşranın bu alanlardaki seviyesinin ne olduğunu

⁴ Teftiş vilayetleri ve bunları teftiş edecek müfettişler şunlardır: 1- Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne (Malatya milletvekili Vasfi Çınay). 2- Aydın, Muğla, Burdur, Isparta (Gaziantep milletvekili Bekir Kaleli). 3- Antalya, Konya, İçel (Aydın milletvekili Adnan Ertekin). 4- Ordu, Giresun, Çoruh (İçel milletvekili Hamdi Ongun). 5- Trabzon, Gümüşhane, Erzincan (Kocaeli milletvekili Ragıp Akça) 6- Yozgat, Sivas, Tokat, Amasya (Trabzon milletvekili Raif Karadeniz). 7- Bolu, Çankırı (Urfa milletvekili Muhittin Dinçsoy). Hem bu liste hem de intihap dairesi ve teftiş bölgesi raporları üzerine bir çalışma için bkz. Murat Metinsoy, "Erken Cumhuriyet Döneminde 'Mebus'ların' İntihap Dairesi' ve 'Teftiş Bölgesi' Raporları", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S.3, Bahar 2006, s.s.103-169. Burada şunu belirtmekte fayda var. Metinsoy'un çalışmasında Antalya, Konya ve İçel vilayetlerinin müfettişi olarak Adnan Ertekin ismi yazılmıştır. Bu kişi Adnan Menderes'tir. Bu çalışmada kullanılan belgelerde de sadece Aydın sayı (milletvekili) Adnan ibaresi kullanılmıştır. O dönemde Aydın milletvekili olup da ismi Adnan olan bir kişi vardır o da Adnan Menderes'tir. O dönemin Aydın milletvekilleri için bkz. İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM V. Dönem (1935-1939), Özgeçmişler*, II, TBMM Vakfı yay., s.s.61-73.

⁵ Cumhuriyet Halk Partisi Umumi İdare Heyeti, bünyesinde oluşturulan dört ana grup içinde 13 ayrı büro biçiminde örgütlenmiştir. A Grubu-1. Büro: Teşkilat, intihaplar, fırka kongreleri 2. Büro: Alelumum dilekler ve müracaatlar 3. Büro: Fırkamızdan başka cemiyetlerin ve fırkaların vazifelerini tetkik ve takip 4. Büro: Fırka teşkilatımızın teftişi. B Grubu - 5. Büro: Milli kültür, ilmi hareketler ve bu mevzuda neşriyat 6. Büro: Spor ve gençlik 7. Büro: Halk dershaneleri, okuma yazma, halk hatipleri 8. Büro: Matbuat, fırka neşriyatı, fırka programının teşrihi, propaganda. C Grubu - 9. Büro: İş, işçiler, esnaf teşkilatı, serbest meslek 10. Büro: İktisat vaziyetinin tetkik ve mütalaası. D Grubu - 11. Büro: İçtimai muavenet teşkilatı 12. Büro: Fırka faaliyetlerinin hukuk esaslarıyla telifi 13. Büro: Merkez ve taşrada bütçe, aidat, teberruat, varidat ve hesap işlerinin usulünde tanzim ve takibi, Fırka emlak ve eşyasının muamele ve kayıtlarının tanzim ve takibi. Esat Öz, *Otoriterizm ve Siyaset: Türkiye'de Tek-Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*, Yetkin yay., Ankara, 1996, s.s.100-101. Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin yay., İstanbul, 1991, s.128, 81 nolu dipnot.

merak etmekte ⁶ ve bunların geliştirilmesi yönünde müfettişlerin raporlarından yararlanmaktadır.

1. Antalya İl Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Antalya Cumhuriyet Halk Partisi İl Yönetim Kurulu'nu teftiş eden Adnan Menderes, partinin teftiş dönemindeki durumunu iki safha olarak tanımlamaktadır. Birinci safha; adam kayırma ve istismar hareketlerinin yoğun olduğu dönem, ikinci safha ise parti içinde ve parti arkadaşları arasında üzüntü verici bir ikiliğin hüküm sürdüğü dönem⁷.

1933 yılına gelene kadar Antalya'da partinin başında bulunan ve son belediye seçimine kadar da belediye başkanı olan kişi Hüsnü Karakaş'tır. Adnan Menderes'e göre bu kişi az tahsilli, ağa kafalı ve dar görüşlü bir insandır. Adam öldürmekten mahkûm iken daha sonra affedilmiştir. Belediye başkanlığı sırasında da çıkar sağlamak yönünde yaptığı yolsuz ve kanunsuz hareketlerinden ötürü resmi takibata uğramıştır. Karakaş'ın parti ve memleket işlerindeki arkadaşları da kendi gibi, aydın kafalıları tatmin edemeyen ağalar ile halkı partiden soğutacak türde, istismar yolu düşünen kimselerdir. Bu kimseler Antalya'da mevcut birkaç şirketin sahip ve mensuplarının, bir zümre halinde parti çatısı altında toplandıkları kişilerdir⁸.

Menderes partinin o dönemdeki durumunu bu şekilde belirttikten sonra parti işlerinde önemli bir yer tutan bu şirketlerin nasıl bir yayılma ve birbirine bağlanma faaliyeti gösterdiklerini anlatmıştır. Buna göre; Antalya'da bir Ahmet Muhtar şirketi mevcuttur. Bu şirket bir taraftan Alanya'nın zengin tüccarlarından Azakzadelerle birleşerek bir kolunu Alanya'ya uzatmış, bir taraftan da Ak Hüseyin ile ortak olarak Antalya'daki büyük un fabrikasını ele almıştır. Yine bu şirket ile Finike'de bulunan Musa Kazım Şirketi birleşerek İstikbal Şirketi adında başka bir şirket kurmuşlardır. İstikbal Şirketi de Antalya'da Mehmet Mürsi ve çocukları ile iki grup olarak, Elmalı ağaları ve orman sahipleri ile birleşerek Finike Orman Şirketi'ni vücuda getirmişlerdir. Bu suretle odağında Ahmet Muhtar Şirketi olmak üzere yukarıda adı geçen şirketler ve iş adamları birleşmişler ve ilin çeşitli yerlerinde önemli gelir kaynakları üzerinde egemenlik kurmuşlardır. Çoğunlukla tarım ve orman işleri, her çeşit alım ve satım işleri, un ve elektrik fabrikaları hep bu zümrenin elinde bulunmaktadır⁹.

Antalya'daki bu şirketlerin mensupları sadece şehrin gelir kaynaklarını ele geçirmekle kalmamışlar, aynı zamanda parti teşkilatını da kontrolleri altına almışlar, yolsuz ve kanunsuz hareketlerle halkı ve hazineyi zarara uğratar bir vaziyete girmişlerdir. Buna göre; Ahmet Muhtar Şirketi'nin müdürü Ali Nafta ile şirketin ortaklarından Ak Hüseyin, parti il yönetim kuruluna üye oldukları gibi il genel kurulu daimi

⁶ Taşra örgütlerinin sıklıkla teftiş edilmesine yönelik olarak, partinin hiyerarşik organları arasında bir güvensizlik olabileceğine dair bir görüş için bkz. Aslı Altun, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2006, s.106.

⁷ *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.1.

⁸ *A.g.b.*, s.1.

⁹ *A.g.b.*, s.1.

encümeninde de üyedirler. İl parti başkanı Hüsnü Karakaş da tamamen bunlara bağlı olarak hareket etmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi, Alanya'da Ahmet Muhtar Şirketi'nin ortaklarından Azakzadelerin, Finike'de Musa Kazım Şirketi'nin, Elmalı'da da Orman Şirketi ağalarının elinde bulunmaktadır. İşte bu zümre parti il yönetim kuruluna, belediyeye, il genel kuruluna ve çeşitli yerlerdeki parti örgütlenmelerine hep kendi adamlarını yerleştirerek kadrolaşmıştır¹⁰.

Bu zümrenin yıllarca süren yönetimi zamanında parti nüfuzu istismar edilmiş, bütün mevkiler kendi adamlarına tahsis edilmiş, parti kapıları üye kaydı konusunda bile herkese kapatılmıştır. Bu durum Antalya'da geniş bir muhalif ve gayrı memnun kitlenin oluşmasına sebebiyet vermeye yeterli iken bir de bu şirketleri ve dolayısıyla parti mensuplarını ilgilendiren iki önemli vergi kaçakçılığı olayı ortaya çıkmıştır. Ahmet Muhtar Şirketi'nin bir kolu olan Ak Hüseyin'in işlettiği un fabrikasına ait 54.000 liralık muamele vergisi kaçakçılığı ile Elmalı ve Finike'deki Orman Şirketine ait yetmiş küsur bin liralık kazanç vergisi kaçakçılığı Antalya'da bardağı taşıran damla olmuştur. Bunun üzerine Rasih Kaplan¹¹ devreye girerek bu şirket sahipleri zümresini devirmeye çalışmıştır. Bu yolsuzluk olayı parti Genel Merkezine de yansınca Antalya örgütünü eskilerden temizlemek amacıyla Antalya'ya mansıp başkan gönderilmiştir¹². Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'nin, Antalya'daki bu duruma el koyarak, Ankara'dan birini göndermesi, aslında partinin taşradaki yolsuzluklara göz yummadığını göstermektedir.

Mansıp başkan olarak Antalya'ya Şerafettin Karacan'ın gelmesiyle birlikte Antalya'daki durumun ikinci safhası başlamıştır. Rasih Kaplan vergi kaçakçılığının ortaya çıkmasıyla giriştiği eski yöneticileri devirme savaşında, Şerafettin Karacan'la işbirliği yaparak parti kongresinde eskileri iş başından uzaklaştırmayı başarmıştır. Ancak bu tam bir başarı olamamıştır. Zira bu, eskilere büyük bir darbe vurmakla beraber, bazı ilçelerin yönetim kurullarında, belediye ve il genel kurulunda hâlâ eskilerin birçok kolu görevdedir. Menderes'e göre; bu arta kalanları da devirmek için çalışmalı ve seçimleri beklemelidir¹³.

Parti başkanı Şerafettin Karacan bir taraftan bu arta kalan eskileri devirmeye çalışırken diğer taraftan parti dışında bırakılmış vatandaşların kazanılmasına çalışmıştır. Bütün bu yapılanlar yani partinin inhisar ve istismar zihniyetinden uzak bir anlayış içinde yönetilmesi faaliyetleri halkı memnun etmeye başlamışken, bu sefer de belediye seçiminde Rasih Kaplan ile Şerafettin Karacan'ın arası açılmıştır ki bu da Antalya'da bir ikilik rüzgârının esmesine neden olmuştur¹⁴.

Adnan Menderes'in yorumuna göre, belediye seçimi olayı 1935'teki ikiliğin başlangıcı olmuştur. Olayın iç yüzü ise şöyle; belediye seçiminde Rasih Kaplan sıkı bir

¹⁰ *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.2.

¹¹ Rasih Kaplan'ın hayatı ve siyasi faaliyetleri hakkında bkz. Nebahat Oran Arslan, "Antalya Milletvekili Rasih (Kaplan) Bey'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri", *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, (Haz. Necdet Ekinci-Hatice Akın), Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi yay., Antalya, 2006, s.s.261-274.

¹² *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.2.

¹³ *A.g.b.*, s.s.2-3.

¹⁴ *A.g.b.*, s.3.

faaliyet göstermiştir. Teftiş günlerinde belediye başkanı olan Lütfi¹⁵, belediye seçimlerinin yapılacağı günlerde Mıntıka İktisat Müdürü olarak görev yapmaktadır. Rasih Kaplan bu kişiyi belediye başkanı yapmak hususunda parti başkanı ile valiyi ikna etmeyi başarmıştır. Bunun üzerine Lütfi, Mıntıka İktisat Müdürlüğünden istifasını vermiştir. Bu suretle Lütfi belediye üyeleri aday listesine alınmıştır. Fakat seçimlere başlanırken Lütfi'den başka dört beş kişinin daha belediye başkanı olmak amacı güttükleri ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine bu rakipler arasında çetin bir propaganda savaşı başlamış ve bu savaşta, hakkında en çok eleştiri yapılan kişi Lütfi olmuştur¹⁶. Lütfi hakkında ortaya atılan iddialara göre; bu kişi Mıntıka İktisat Müdürü iken çeşitli suüstimmaller yapmış, I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda askerlik yapmamak için yabancı ülkelere kaçmıştır¹⁷. Bu tip iddialara dayalı karşılıklı propaganda faaliyetleri o kadar had bir safhaya ulaşmıştır ki; bir gün valiyle beraber milletvekillerinden Dr. Galip, Numan (Aksoy) ve Haydar (Uçgun) parti başkanının yanına gelerek, hakkında bu kadar dedikodu yapılan Lütfi'nin belediye başkanı yapılması hususundan vazgeçilmesini konuşmak istemişlerdir. Konu Rasih Kaplan'ı da ilgilendirdiği için toplantıya onu da çağırılmışlardır. Kaplan, bu iddiaların asılsız olduğunu söyleyerek Lütfi'nin belediye başkanı seçilmesinde ısrar edip toplantıyı terk etmiştir¹⁸.

Rasih Kaplan'ın bu şekilde bir davranış sergilemiş olması üzerine parti başkanı zor bir duruma düşmüştür. Çünkü Lütfi'yi belediye başkanı seçip seçmemek ya da Lütfi'den başkası seçilecekse o kişiyi belirlemek gibi bir kısıkaç arasına sıkışmıştır. Onu bu sıkıntıdan kurtaracak geçici bir çözüm de parti yönetim kurulu ve belediyedeki arkadaşlarından gelmiştir ki o da; belediye başkanlığını kendi üzerine almasıdır. Böyle sancılı bir dönemde bu teklif parti başkanına mantıklı gelir ve görevi geçici olarak üzerine alır. Ancak bu noktada müfettiş Adnan Menderes'ten bir eleştiri gelmektedir. Buna göre; söz konusu karışıklık geçene kadar başkanın belediye başkanlığını üzerine alması belki kabul edilebilir fakat böyle bile olsa durumu Genel Sekreterliğe izah ederek belediye başkanlığını geçici olarak üzerine alması konusunda izin alması gerekirdi¹⁹.

Bu noktadan sonra Rasih Kaplan ile parti başkanı arasındaki sürtüşme ortaya çıkmıştır. Rasih Kaplan, başkanın Lütfi'yi açıktaki bırakarak belediye başkanlığını üzerine almasını kendisine karşı bir hareket olarak değerlendirmiştir. Parti başkanı da Genel Sekreterlikten gönderilen belediye başkanlığından çekilmesi emrinde Rasih Kaplan'ın parmağı olduğunu düşünmüştür. İşte Antalya'daki ayrılık bu şekilde başlangıç göstermiştir. Daha kötüsü de ayrılığın bu iki kişi arasında kalmayıp partililere de

¹⁵ Raporda belirtilen bu kişi, Antalya'da 1934-1946 yılları arasında belediye başkanlığı yapmış olan Lütfü Gökçeoğlu'dur. Gökçeoğlu'nun Antalya'ya yaptığı hizmetler için bkz. Hüseyin Çimrin, *Yakın Geçmiş Yolculuk Bir Zamanlar Antalya, Tarih, Gözlem ve Anılar*, II, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası yay., Antalya, 2007, s.599.

¹⁶ *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.3.

¹⁷ Adnan Menderes bu iddiaları bu şekilde belirttikten sonra parantez içinde şu açıklamayı yapmıştır: "Askerlikten savuştığı hakkındaki sözlerin sıbbatını şubeden tabkik edemedim. Çünkü partinin şarbayıdır (belediye başkanı), zaafsa düşürmekten çekindim. Fakat böyle bir şeyin gerek olup olmadığı tabkike değer sanırım." *A.g.b.*, s.3.

¹⁸ *A.g.b.*, s.3.

¹⁹ *A.g.b.*, s.4.

bulaşmasıdır. Çünkü bir kısım partili Rasih Kaplan'ın yanında yer alırken diğer kısım da parti başkanının yanında yer almıştır²⁰.

Antalya'daki Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu ayrılmış manzarasını esas olarak şu şekilde betimlemek mümkündür; eski şirketler zümresi, başkan Şerafettin Karacan'ın eliyle iş başından uzaklaştırılmış olmalarına rağmen bu olay vesilesiyle onun yanında yer almışlardır. Buna karşılık partiye yeni yazılanlar ile örgütlerde yeni iş başına getirilmiş olanlardan birçoğu Rasih Kaplan tarafında yer almışlardır. Bu ikiliği en somut örneğiyle, parti il yönetim kurulunda görmekteyiz. Belediye Başkanı Lütfi (sonradan bu göreve seçilecektir), Ticaret Odası Başkanı Osman Yerebakan, Komisyoncu Tahsin ve Tüccar Âlim oğlu Mehmet Bey, Rasih Kaplan'ın tarafında saf tutmuşlardır²¹.

Antalya parti il kongresi de işte sözü edilen bu ikilik havası içinde geçmiştir. Parti başkanı kongrede tüzüğe uygun hareket etmeyerek yukarıda isimleri söylenen ve Rasih Kaplan'la birleşen yönetim kurulundan dört üyeyi saf dışı etmeye çalışmıştır. Sonuçta bu amacını gerçekleştirmeyi de başarmıştır. İl Genel Kurulu seçimleri ise kongrenin hemen akabinde gerçekleşmiş ve ikilik çekişmeleri bu seçimde bir kez daha görülmüştür. Parti başkanı ve il yönetim kurulu üyeleri bu seçim için aday listesi yaparken şu veya bu ismin listeye alınmasının üyeler arasında rekabet doğuracağı düşüncesiyle listenin yapılmasında iki esas üzerinde durmuştur. Buna göre;

1- Eski il genel kurulu üyelerinin tekrar yeni listeye konulması.

2- İl Genel Kurulu üyeliği için talepte bulunacak her partilinin de listede gösterilmesi ve bu suretle oluşacak listenin ikinci seçmenlerin oylarına sunulması²².

Şerafettin Karacan'ın özellikle birinci uygulaması eski partililerin tekrar yönetime girmeleri için onlara fırsat vermiştir. Eski parti başkanı Hüsnü Karakaş ile Ali Nafta, eski il genel kurulu üyeleri oldukları için aday listesinde yer almışlardır. Seçimlerde de Finike ve Elmalı ilçeleri bunların şirketlerinin elinde olduğu için biri Finike'den biri Elmalı'dan il genel kuruluna üye seçilmişlerdir. Bununla da kalmayarak bu ikisi daimi encümen üyesi olmuşlardır. Bu duruma karşılık Adnan Menderes şöyle bir yorum yapmıştır: “*Abmet Muhtar Şirketi'nin müdürü ve şirketler kombinasyonunun birinci elemanı olan Ali Nafta ile uzun yıllar parti başkanlığında halkı soğutmuş olan Karakaş Hüsnü'nün daimi encümen üyeliğine seçilmelerine göz yumulmuş olması parti başkanına hücum için muarızlarına yeni silah veriyor. Bu iki kişinin seçilmesine meydan vermek parti başkanı için hakikaten bir hatadır. Bu olmamalı idi*”²³.

Adnan Menderes, bu ikilik konusunda biraz daha detaya girerek Antalya'daki siyasi atmosferi daha iyi müşahede etmemize imkân sağlıyor. Buna göre; başkana karşı muhalif olanların başında Antalya Tekitler Direktörü Dursun, Belediye Başkanı Lütfi ve avukat Enver gelmektedir. Rasih Kaplan'ın da aralarının iyi olduğu bu üç arkadaş parti içinde ayrı bir zümrenin âdeta yönetim kurulu gibidirler. Direktör Dursun,

²⁰ *A.g.b.*, s.4.

²¹ *A.g.b.*, s.4.

²² *A.g.b.*, s.5.

²³ *A.g.b.*, s.5.

Tekitler İdaresi'nin birçok memurunu kendi zümresinin faal elemanları yapmıştır. Rasih Kaplan ve arkadaşları, Direktör Dursun'u, il parti başkanı ve milletvekili yapmak emelini de beslemişlerdir. Belediye Başkanı Lütfi, belediye kurulu ile birlikte önemli bir kuvvet oluşturmaktadır. Direktör Dursun ile diğer ikisi Rasih Kaplan'a sıkı sıkıya bağlıdır. Avukat Enver, partiye yeni alınanlar arasında, sözü geçer, cüretli ve atak aynı zamanda kurnaz biridir. Rasih Kaplan ile kafaları uyuşmazsa da Şerafettin Karacan'a karşı işbirliği yapmaktadır. Korkuteli ve Serik başkanları da Rasih Kaplan'a sıkı sıkıya bağlıdır. Vali, Rasih Kaplan'a karşı yumuşaktır ve zaten durumu idare etmekten başka bir düşüncesi yoktur. Memurlar ise Rasih Kaplan'dan bir hayli çekinmektedirler²⁴.

Antalya'da Rasih Kaplan'ın taraftar kitlesi bu isimlerden oluşmaktayken Şerafettin Karacan'ın tarafında şu isimler yer almaktaydı; parti, halkevi ve ilçelerdeki – Serik, Korkuteli hariç- örgütlere mensup birçok kişi Karacan'ın tarafındadır. Tarafsız ve bu rekabetten uzak kalmış halk arasında da iyi bir yeri vardır. Rasih Kaplan'ın aleyhtarları da doğal olarak Karacan'ın yanında yer almışlardır ve bu yönüyle Karacan da güçlü bir kitleye sahiptir²⁵.

Adnan Menderes, Antalya'daki ikiliğin nasıl ortaya çıktığını bu şekilde izah ettikten sonra bu ikiliğin asıl sebepleri ve buna yol açanlar hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. Bu ikilik parti başkanı ile Rasih Kaplan'ın arasının açılması ile başlamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi anlaşmazlık belediye seçiminde ortaya çıkmıştı. Ancak Menderes'e göre belediye seçiminde o olay meydana gelmeseydi bile böyle bir ikilik ortaya çıkacaktı. Çünkü Rasih Kaplan, Antalya'da sözünün üstünlüğü üzerinde hassasiyetle duran birisidir. Buna karşılık Karacan da görev ve yetkilerinin sınırı üzerinde mukavemet gösteren bir kişidir. İşte karşılıklı olarak bu durum ikiliği mukadder bir hale getirmektedir²⁶.

Teftiş raporunda ilgi çeken bir nokta Menderes'in, Rasih Kaplan'ın bu tavırları üzerine yazdıklarıdır. Müfettişe göre; “ *Rasih Kaplan, yurdunu çok seven, maddi menfaat peşinde koşmakla asla ilgisi olmayan bir arkadaşımızdır. Şüphesiz bütün emeli memlekete hizmettir. Böyle olmakla bu vasıfları taşımakla beraber yanlış yol tutmak, hata etmek de çok mümkündür. Hatta bu hata, üzerinde titrenen varlık ve meşhurlara zarar verecek mahiyette de olabilir. B.Rasih, malum bir itiyat ile Antalya'da üstün bir nüfuz edinmeye ehemmiyet veriyor ve bu itiyat; şahsen nüfuz ve kuvvet kazanmakla daha geniş imkânlarla mücebbez olarak memlekete hizmet edebilmek düşüncesinden doğmuş olsa bile bataktır. Böyle bir hareket ancak rejyonalist bir fikir ve duygunun mahsulü olarak izah edilebilir*”²⁷. Müfettişin diğer bir yorumu da Rasih Kaplan'ın Antalya için çok fedakârca işler yaptığı yönündedir. Ancak bazı davranışlarıyla görev ve yetkilerinin dışına taşıdığı görülmektedir ki Menderes'e göre bu kabul edilemez. Zira Rasih Kaplan'ın, parti başkanına yazdığı bir mektupta uygunsuz bir dil kullanmış olması ve bir hamlede il genel kuruluna sekiz kişinin ismini üye olarak tavsiye etmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir²⁸.

²⁴ A.g.b., s.6.

²⁵ A.g.b., s.7.

²⁶ A.g.b., s.7.

²⁷ A.g.b., s.7.

²⁸ A.g.b., s.s.7-8.

Rasih Kaplan teftiş raporunda bu şekilde tarif edilirken Şerafettin Karacan hakkındaki yorumlar şöyle yer bulmuştur; nezih, temiz ve dürüsttür. Görev ve yetkilerine müdahale ettirmek şöyle dursun hatta bunları daha da genişletmeye meyilli bir yapıdadır. Bu yönü onu Rasih Kaplan ile çekişme haline sokmuştur. Müfettişe göre, Rasih Kaplan gibi üstün nüfuzlu birinin olmadığı bir şehirde Karacan başarılı bir parti başkanı olabilir. Karacan, Antalya'da parti işlerinde çok büyük başarılarla imza atmıştır. Yolsuzluk ve istismarlara son vermiş, üye kaydına son derece önem vermiş, şehrin ileri gelenlerini partiye kaydetme konusunda üstün bir çaba göstermiştir. Büro çalışmalarında titiz davranarak evrak ve hesap işlerini belli bir düzene sokmuştur. İlçelerin teftişine dikkat göstermiştir ki, müfettişe göre Karacan'ı başarılı bir parti başkanı saymak onun boynuna bir borçtur²⁹. Adnan Menderes'in, Şerafettin Karacan hakkında bu övgü dolu sözleri söylemesinde, muhakkak ki Karacan'ın başarılı çalışmalarının etkisi vardır. Ancak başka bir açıdan bakılacak olursa Karacan, merkezden gönderilmiş bir başkandır ve bu yolla gelmiş bir kişi hakkında övücü sözler söylemek müfettiş açısından faydalı olacaktır.

Antalya'nın o yıllardaki durumu hakkında kayda değer şu bilgilere raporda rastlamaktayız: “*Siyasal ve coğrafya durumu bakımından Antalya önemle üstünde durmaya değer, Türkiye'nin Akdeniz'e açılan kapılarından biridir. Burada oturanlar eksiksiz bir birlik içinde daima çalışkan, daima uyum ve ulusal heyecanları taşın olmalı. Hâlbuki Antalya'da Türkçe konuşmayan bir Giritli Mahallesi ve yerli halkla henüz pek kaynaşmamış bir göçmen topluluğu vardır. Birçok köyü ve köylüsü de yerleşip teessüs edememiş, üzerinde çalışılmamış durumdadır. Buna mukabil muhitin bu hususiyetlerine cevap verecek bir uygunluk, olgunluk ve heyecanla çalışması lazım gelen partili arkadaşlarımızın arasında ikiliğin hüküm sürmesi, bu ilde her yerden zararlı olabilir*”³⁰. Lozan Antlaşması gereğince mübadeleye tâbi olan göçmelerin bir kısmı Antalya'ya yerleştirilmiştir. Girit'ten gelen mübadillerin Türk kültürüne uyum sağlaması açısından halkevlerine büyük iş düşmektedir. Ancak Adnan Menderes'in de yakındığı gibi partililerin kendi aralarındaki rekabet, mübadillerin ülkeye uyumunu geciktirmiştir.

Teftiş raporunda mümkün olduğunca objektif davranmaya çalıştığını belirten Menderes, son olarak Genel Sekreterlikçe parti başkanının değiştirileceği konusuna değinmiştir. Şayet parti başkanının Antalya'dan alınması söz konusu ise bunun o günlerde yapılması şehirde kötü ve farklı yorumların yapılmasına sebep olacaktır. Çünkü bundan önceki Antalya Valisi Nazîfî (Ergün), Rasih Kaplan'ın bir telyazısı ile Antalya'dan attığı sözleri hâlâ ortalıkta dolaşmakta bu da bazıları için kuvvet bazıları için de korku kaynağı olmaktadır³¹.

1935 yılının Antalya Cumhuriyet Halk Partisi il yönetim kurulunda yer alan isimler ve haklarında teftiş raporunda kullanılan ifadeler şöyledir;

Hayriye Macit, Amerikan Koleji'nde okumuş, bitirmemiş, sağlık evi eczacısı Macit'in karısıdır.

²⁹ *A.g.b.*, s.8.

³⁰ *A.g.b.*, s.8.

³¹ *A.g.b.*, s.9.

Avukat Fuat Dal, Yönetim kurulunun sekreteri olarak faydalı çalışmalarda bulunmuştur. Antalya'ya geleli çok olmadığından halkça fazla tanınmış biri değildir. Kütahya Milletvekili Naşit Hakkı Uluğ, Rasih Kaplan'la yaptığı bir sohbette Fuat Dal'ın Ali Kemal'le "Peyam-ı Sabah" gazetesinde çalıştığını anlatmıştır. Rasih Kaplan da bunu Menderes'e söylemiştir. Müfettiş de Ankara'da bunu Naşit Hakkı'ya sormuş ve çok iyi hatırlamadığını ama böyle bir şeyin olabileceği cevabını almıştır³².

M.Ali Yüner, Yönetim kurulunun sayışman üyesidir. Antalya Ziraat Bankası direktörü olarak halkı memnun edecek faaliyetler göstermiştir.

Ahmet Şevki Zaman, namuslu, tanınmış bir tüccardır ve işleri yolundadır. Parti işlerine karşı ilgisi kuvvetli değildir. Yönetim kurulunda bulunması halk tarafından iyi karşılanmaktadır³³.

Eczacı Sabri, on yıldır karım diye beraber yaşadığı kadınla nikâhlanmak üzere belediyeye henüz müracaat etmiş olması Antalya'da dedikodulara yol açmıştır. Ahmet Muhtar Şirketi'nde Ak Hüseyin'in adamı olduğu türünde iddialar da vardır. Belediye seçiminde belediye başkanı olmak için çalışmıştır.

Sedat Uluç, genç ve yetiştirilebilir bir mübadildir ki bu yönüyle mübadiller üzerinde iyi bir tesir yapabilir. Karakteri pek belirmiş ve kendisi pek tanınmış biri değildir.

Ali Haydar Can, Giritlidir. Yönetim kurulunda bulunması bu sebepten ötürü iyi olmuştur. Tahsili, görgüsü ve parti ödevlerine ilgisi az olan bir üyedir.

Berber oğlu Tevfik, çiftçilikle uğraşmaktadır. İşi dolayısıyla parti ödevlerini yerine getirmede zayıf kalmaktadır³⁴.

Antalya Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerinin vali (Saip Örgü) ve hükümet görevlileriyle aralarının iyi olduğunu görmekteyiz. Eski yönetim zamanında yapılamamış olan birçok büro, defter ve hesap işi Şerafettin Karacan zamanında rayına oturtulmuştur. Ancak il kongresi hakkında Genel Sekreterliğe epeyce şikâyet gelmiştir. Menderes'e göre başkan bu kongrede tarafsız davranmamıştır³⁵.

³²Ali Kemal, 4 Mart 1919'da kurulan Birinci Damat Ferit Hükümeti'nde Maarif Nazırlığı yapmıştır. Milli Mücadele hareketine sert eleştiriler getirip, hakaretlerde bulunduğu için 1922'nin Eylül ayında linç edilerek öldürülmüştür. Ali Kemal ve *Peyam-ı Sabah* Gazetesi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.s.106-110. Adnan Menderes'in bu konuda hassasiyetle durması Fuat Dal'ın, Ali Kemal'le benzer görüşlere sahip olabileceği düşüncesinden doğmuş olabilir. Bu konuyu Ankara'da da araştırmış olması bu düşüncüyü ispatlar niteliktedir. Ancak kesin bir cevap alamamış olması konunun üzerine fazla gitmediğini göstermektedir. Ama yine de bu ihtimali raporunda belirtip Genel Sekreterliği haberdar etmeyi doğru bulmuştur.

³³Ahmet Şevki Zaman ve Avukat Fuat Dal'ın, uzun yıllar Antalya Cumhuriyet Halk Partisi örgütünde hizmetleri olmuştur. 16 Eylül 1953 tarihinde Antalya'da Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtı *Atayolu* isimli bir gazete çıkarmıştır. Bu gazetenin çıkarılmasında Ahmet Şevki Zaman önemli katkılar sağlamış, Fuat Dal da makaleler yazarak Cumhuriyet Halk Partisi propagandası yapmıştır. Bu gazeteyle ilgili bir çalışma için bkz. Faysal Mayak, "Antalya *Atayolu* Gazetesi ve 1954 Genel Seçimlerinde Antalya", *20.Yüzyılda Antalya Sempozyumu (22-24 Kasım 2007) Sempozyum Bildirileri*, II, (Haz. Mustafa Oral), Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Uygulama Merkezi yay., Antalya, 2007, s.s.645-663.

³⁴BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.s.9-10.

³⁵A.g.b., s.11.

Yönetim kurulu Antalya'da parti programını yaymak için planlı bir çalışma yürütmüştür. Şöyle ki;

1- Antalya gazetesinde programı basarak yaymak,

2- Programın her kısmını ayrı olarak, o kısım ile ilgili bir memura veya özgür meslekli bir partiliye konferans konusu olarak verip, halka kısım kısım konferans halinde anlatmak ve yaymak³⁶,

3- Halkın toplu bulunacağı yerlerde saptanacak kimselere açık okutma şeklinde okutularak yaymaya çalışmak,

4- Programın parçalarını sinemada projeksiyonla göstermek. Ancak bunu yapabilmek için partililer sıcağın geçmesini ve çatı altı toplantılarının yapılmasını beklemişlerdir,

5- Programı örgütlere, parti ile ilgili diğer kurumlara ve üyelerine ve bazı partili arkadaşlara dağıtmak³⁷.

Şerafettin Karacan parti başkanı olduktan sonra kendine bağlı örgütlere teftiş yapma işine de oldukça önem vermiştir. Bir yıldan biraz fazla bir süre içinde Alanya, Elmalı, Finike, Korkuteli ilçelerini üç, Serik ilçesini dört, Manavgat ilçesini beş defa ve Çakırlar, Döşemealtı ve Solak kasabalarını da birer defa teftiş etmiştir. Bazı ilçelerde bu teftişler parti çalışmalarını bakımından olumlu sonuçlar vermiştir³⁸.

Antalya'da partiye üye kaydı konusunda da Şerafettin Karacan etkili çalışmalarda bulunmuştur. Merkez ilçenin nüfusu 59.192 olmasına karşın 2867 parti üyesi vardır. Önceki yönetim zamanında işlerine gelmediği için zeki ve uyanık vatandaşlar partiye kaydedilmemişlerdir. Ancak Karacan gelir gelmez ilin üye sayısını on binden on beş bine çıkarmış ve bilhassa uyanık ve seçkin kimselerin partiye alınmasına özen göstermiştir³⁹.

Teftiş raporunun içeriğinde belirtildiğine göre; Antalya halkının iç meyilleri, partiye ve yurda bağlılıkları iyidir. Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı tek, toplu, belli ve gizli cereyanlar görülmemektedir. Ancak şahsi ve mahalli cereyanlara kapılarak parti işlerinden uzak kalmayı yeğleyen insan sayısı da az değildir⁴⁰. O dönemde Antalya halkı

³⁶ Tek parti döneminde halka yönelik propaganda faaliyetlerinin özellikle 1930'lardan sonra artmış olduğunu görmekteyiz. Bu propaganda faaliyetlerinin en ciddilerinden birisi "*İnkılâp ve İstiklâl Konferansları*"dır. Bu konferanslar, CHP milletvekilleri, CHP il başkanları ile il ve ilçe yönetim kurulu üyeleri, akademisyenler, Halkevi başkan ve yönetim kurulu üyeleri, belediye başkanları vb. tarafından verilmekteydi. Taşra basınının da aynı konuda yayın yapmak anlamında desteklendiğini görmekteyiz. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki; bu konferansları veren kişiler arasında Adnan Menderes de yer almıştır. Bunun için bkz. Hakkı Uyar, "Tek Parti Yönetimi'nde Halka Yönelik Propaganda: İnkılâp ve İstiklâl Konferansları", *Toplumsal Tarih*, III/17 (Mayıs 1995), s.s.52-56.

³⁷ *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.12.

³⁸ *A.g.b.*, s.12.

³⁹ *A.g.b.*, s.s.12-13.

⁴⁰ Başar Başarır yazmış olduğu bir makalede, halkın partiye katılımı konusunda, Cumhuriyet Halk Partisi'nin taşra teşkilatlarının tek parti yönetimi boyunca siyasi katılımdan ziyade, siyasi ve sosyal "eğitim"e yönelik hizmetler verdiklerini belirtmiştir. Buna göre halk, önce sosyo-politik yönden eğilecek ve istenilen düzeye gelince daha aktif rollerle sahnede bulunacaktır. Ancak Antalya örneğinde halkı

tek tip bir yapı oluşturmamaktadır. Yerli halk büyük çoğunluğu teşkil ediyorsa da çok sayıda Türkçe az konuşan Giritliler, Rumeli göçmenleri, tek tük de Arap vardır. Menderes'e göre, bunları tehlikeli cereyanlardan uzak tutacak ve partiye bağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Antalya merkezinde peçe ve çarşafın kolayca kaldırıldığını, kaldırılırken de en küçük bir dedikoduya rastlanmadığını görmekteyiz ki bu bize Antalyalıların devrime bağlılığını ispatlaması açısından önemli bir örnektir. Her ne kadar Saidi Kürdi (Nursi) taraftarı birkaç kişi tevkif edilmişse de mesele bununla sınırlı kalmıştır⁴¹. Saidi Nursi, söylemlerinde laiklik karşıtı ifadeler kullandığı için Cumhuriyetçi ileri gelenler açısından dikkat edilmesi gereken biri olarak görülmüştür. Antalya'daki tevkif olayını da bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Teftiş raporundan Antalya Halkevi'nin çalışmaları hakkında edindiğimiz bilgilere göre; büyük halkevi binasının bitirilmesi için çok emek ve çaba harcamaktadırlar. Halkevi için önemli parasal gelirler elde etmişlerse de bunu binaya harcamışlardır. Diğer işler için halkevine ayrılan para ise 1150 liradır ki bu çok azdır. Ayrıca belediye, halkevine sadece 150 lira gibi çok cüzi bir miktar ayırmıştır. Bunun sebebi, yukarıda belirtilen ikilik meselesidir. Adnan Menderes halkevi raporunu yazarken, şehirde Türkçe konuşmayan ve ulusal kültürle henüz yoğrulmamış zümreler üzerine halkevinin etkili çalışmalar yapması gereğinden bahsetmiştir. Antalya köylüsü o yıllarda yarı göçebe haldedir ve halkevinin onları ekonomik ve sosyal konularda aydınlatması gerekir⁴². Halkevlerinin kuruluş amaçları arasında, bütün halk kitlelerinin siyasi, kültürel ve idari faaliyetler konusunda aydınlatılması vardır. Köylere kadar gitmesi tasarlanan Halkevlerinin, istenilen sonuçları yaratamadığı görülmektedir. Cezmi Eraslan bununla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır: “Ancak köylere yönelik eğitim, kültür ve sağlık desteğinin bütün çabalara karşın yeterli olmadığı bizzet 1930'lu yıllarda bu çalışmaların fikri ve uygulamalı hale gelmesine çaba sarf edenler tarafından da ifade edilmiştir”⁴³. Halkevleri her ne kadar şehir merkezlerinde belirli ölçülerde görevini yerine getirmişse de köylere doğru inildikçe çalışmaların daha zayıf kaldığı görülmektedir.

Antalya'daki sportif faaliyetlere bakıldığında zaman atletizm ve futbol ile ilgilenen bir spor kulübü olduğu görülmektedir. Buna ek olarak bir de avcılar kulübü mevcuttur.

teşkilata çekme konusunda istenilen noktaya gelmediği için sosyo-politik eğitim düşüncesi akim kalmıştır. Başarı'nın söz konusu makalesi için bkz. Başar Başarı, “Urfa'da Cumhuriyet Halk Fırkası”, *Toplumsal Tarih*, IV/21(Eylül 1995), s.s.6-12.

⁴¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III. Büro, s.1.

⁴² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., V. Büro, s.1. Antalya Halkevi konusunda bu fikirleri beyan eden Adnan Menderes, Aydın Halkevi'nin açılışında halkevlerinin önemine şu şekilde değinmiştir: “Halkevleri cemiyeti ve milleti yükseltmek için cem'i mesainin toplandığı çatı olacaktır...Bu teşekküle çok büyük ihtiyacı vardır. Çünkü dini ve siyasi sultanın tabakkümünü yıkamakla terakki mânialarını yok eden inkılâbımız; Halkevleri ile medeniyet ve yükselme yolundaki zaferlerini tamamlayacaktır... Memleketin en uzak köşesindeki bir istidatı merkeze tanıtmak, ilerleme imkânı ve fırsatlarını onun ayağına götürmek vazifemizdir ve bunu Halkevleri yapacaktır.” Menderes bu etkileyici halkevi açış konuşmasına karşılık iktidara geldiği zaman halkevlerini kapatacaktır. Menderes'in bu icraatında, yaptığı teftişlerde karşılaştığı halkevi manzaralarının olumsuz olmasının etkisi olduğunu söylemek mümkün görünüyor. Menderes'in söz konusu konuşması için faydalandığımız makale için bkz. Bilgin Çelik, “Tek Parti Döneminde Aydın'ın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri”, *Toplumsal Tarih*, XI/66 (Haziran 1999), s.s.39-48.

⁴³ Cezmi Eraslan, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kum Saati yay., İstanbul, 2003, s.138.

Parti, bu avcılar kulübüne bir bina tedarik etmiştir. Parti yetkilileri spor işleriyle iyi ilgilenmişlerdir. Bu yüzden Antalya gençliği sevgi ile partiye bağlılık göstermektedir. İki yıl bütçelerine konmuş olan 2500 lira ile spor alanı tesis etmişlerse de gerek bu alanın tanzimi ve gerek burada tribün ve soyunma odaları yapılması zaruriyet arz etmiştir. Şayet bu işler kendi bütçelerine bırakılırsa tamamlanması uzun zaman alacaktır. Antalya gibi önemli bir kente bu yardımın yapılması parti için çok isabetli bir icraat olacaktır⁴⁴.

Basın ve yayın kurumlarının durumu hakkında da teftiş raporlarından bilgiler edinmekteyiz. O dönemde Antalya'da haftada bir çıkan *Resmî Antalya* gazetesinden parti için sınırlı bir fayda temin edildiği belirtilmiştir. İl yönetim kurulu yeni bir gazete çıkarmayı tasarlamıştır⁴⁵.

Antalya'nın sosyal yapısı üzerine teftiş raporunda belirtilen ifadelerden anlaşıldığına göre; şehirde yoğun ve toplu halde işçi ve amele yoktur. Esnafın durumu normaldir ve teşkilata bağlanmışlardır. Antalya limanındaki işçiler de bu teşkilatın içindedir. O yıllarda Antalya'da 4 dışçı vardır ve hepsi partiye kayıtlıdır. Üç serbest doktordan ikisi, 12 avukattan 11'i partiye girmişlerdir. Ancak bu avukatlardan üçü şahsi sebeplerden ötürü parti işlerinden uzak durmaktadırlar⁴⁶. Tek parti dönemi yöneticilerinin özellikle memur kadrolarını partiye çekme çabası içinde olduklarını görmekteyiz. Bu şekilde yapılarak, Cumhuriyet devrimleri bu sınıfa emanet edilmek istenmiştir. Çünkü devrimleri benimseyecek yegâne sınıf, gerek eğitimleri ve gerek statüleri gereği, bu sınıftır⁴⁷.

Adnan Menderes'in raporunda belirtilen diğer bir nokta Antalya'nın ekonomik yapısının durumudur. İlin büyük çiftlik olan yerlerinde köylünün toprak ihtiyacı vardır. Toprak değersiz, alım ve satımı az olduğundan köylülere toprak tedarik etmek zor bir şey değildir. Toprağı olan çiftçi köylüler de müstakil bir tarım işletmesi kuramamışlardır. Yani işlerinin müstakil sahibi değillerdir. Bunlar toprak sahibi yerine

⁴⁴ *BCA*, 490.1.0.0 618.27.1., VI. Büro, s.1.

⁴⁵ *BCA*, 490.1.0.0 618.27.1., VIII. Büro, s.1.

⁴⁶ *BCA*, 490.1.0.0 618.27.1., IX. Büro, s.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tek Parti Dönemi'nde en fazla önem verdiği konulardan biri de partiye üye kaydının yapılması işidir ve üye yapılacak kişilerde bazı vasıflar aranmaktadır. Bununla ilgili olarak Recep Peker, 26 Haziran 1933 tarihinde taşra örgütüne gönderdiği bir yazıda özellikle il ve ilçe teşkilatlarına, buldukları yerleşim yerinde kaç tane avukat, doktor, eczacı, veteriner, ziraatçı, öğretmen vb. gibi eğitilmiş insanın olduğunu sormaktaydı. Peker'in bir diğer sorusu da bu insanların partiye alınması ile ilgili olarak şöyleydi: "*Fırkamız bütün bir millet ve memleket Fırkası olduğunu ispat etmiş bir mevkide olduğuna göre içtimai ve kanuni vaziyetleri Fırkamıza girmelerine müsaait olup da bugüne kadar Fırkamıza girmemiş olanların ve bunlardan bilbassa münevverlerin Fırkamıza kayıtları için ne düşünülmekte ve ne yapılmaktadır?*". Görüldüğü üzere parti bürokrat-elit kesiminin kazanılmasına büyük önem vermiştir. Recep Peker'in söz konusu yazısı için bkz. Hakkı Uyar, "CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütü İle Yazışmaları: Durmayalım Düşeriz!", *Toplumsal Tarih*, S.118 (Ekim 2003), s.s.80-83. Burada şunu da belirtmelidir ki; Cumhuriyet Halk Partisi eğitilmiş bürokrat-elit sınıf üzerine yoğunlaşmışsa da, halka yönelik popülist stratejiler izlemekten de geri durmamıştır. Örneğin; 1931 seçimlerinde köylü nüfusun fazla olduğu Konya, Kastamonu ve Ankara'dan köylü/chiftçi adayların, sanayinin geliştiği ve işçilerin çok olduğu Zonguldak ve İstanbul'dan işçi adayların milletvekili seçilmesine dikkat etmiştir. Hakkı Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", *Toplumsal Tarih*, XI/64 (Nisan 1999), s.s.21-31. Benzer biçimde tek parti yönetiminin toplumsal kökenleri için bkz. Hakkı Uyar, "CHP'nin İkinci Seçmenlerinden Hareketle Tek Parti İktidarının Toplumsal Kökenleri", *Toplumsal Tarih*, XVIII/106 (Ekim 2002), s.s.54-57.

⁴⁷ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi, Makaleler-4*, İletişim yay., İstanbul, 1991, s.339.

sermaye sahibi ile ortaklık yapmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Örneğin son yıllarda Antalya'nın önemli gelir kaynaklarından olan pirinç tarımında kanal açma, para verme, vasıta temin etme yollarıyla sermaye sahipleri çiftçi ile ortak olma yoluna gitmişlerdir. Pirinç tarımı hemen hemen sermayenin elindedir. Ancak ne şekilde olursa olsun pirinç tarımı çiftçiye borçlarını ödeme konusunda büyük rahatlama sağlamıştır. Antalya'da meyvecilik ve pamuk yetiştirmek işi de üzerinde çalışmaya başlanan sahalardır. Antalya ticareti büyük birkaç şirketin elinde olup bir miktar da aracı konumunda iş yapan tüccar vardır⁴⁸.

Cumhuriyet Halk Partisi Antalya İl Teşkilatının, Şerafettin Karacan'ın gelişinden sonra yardım paraları toplama işinde iyi çalışmalar yaptığını öğreniyoruz. 1935 yılında elde edilen sonuç ise umulanın üzerinde olmuş ve bu yılın Eylül ayı sonuna kadar 520 lira 15 kuruş toplanmıştır. Paralar toplanırken dipli koçan kullanılmakta ve paralar tüzük kurallarına göre saklanmaktadır. Harcama işi de bütçeye göre yapılmakta, partinin özel varlığını incitecek türde borçlanması söz konusu olmamaktadır. Ayrıca parti parasından kimseye borç veya avans verilmemiştir. Karacan'ın gelmesiyle birlikte demirbaş defteri tutulmaya başlamıştır. Mal varlığı olarak partiye ait olan bina daha tamamlanmadığı için tapusu alınmamıştır⁴⁹.

2. Alanya İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Alanya Cumhuriyet Halk Partisi ilçe başkanı Nazmi Doğan'dır. Rüştiyede okumuş, ticaret hayatı içinde yetişmiş, ağır başlı ve sevilen biridir. Aynı zamanda Ticaret Odası Başkanı da odur. Yönetim kurulundan Kamil Kemal orta tahsillidir. Geçimini ticaretle sağlayan belediye kurulu üyesidir. İdeal bakımından ve devrimi anlamak ve ileri götürmek isteğinin sıcaklığı açısından müfettişin üzerinde olumlu etkiler bırakan bir üyedir. Bunların dışında Alanya yönetim kurulunda, birisi Konya hukukunun son sınıfına kadar okumuş iki dava vekili ile bir eski öğretmen bayan ve bir de Adana Lisesi'nden diplomalı İl Genel Kurul üyelerinden Hasan Zihni adlı üye vardır⁵⁰.

Alanya'daki parti yöneticilerinin parti otoritesini istismar etmek gibi hareketleri olmamıştır. Ancak hükümet görevlileriyle işbirliği zayıf kalmaktadır. Partililer kaymakamı iyi, fakat az çalışan ve yavaş hareket eden biri olarak görmektedirler. Ayrıca adliyenin bozuk olduğu yönünde şikâyetleri de olmuştur. Büro çalışmaları yeteri düzeyde değildir. Toplantılarını diğer ilçelere nazaran daha muntazam yapmışlardır. Yalnız yayla mevsiminde toplantılar seyrekleşmiştir. Bu da Alanya'nın özel durumundan kaynaklanmaktadır. Defterleri muntazam bir şekilde tutmamışlardır. Kongreler parti tüzüğüne uygun biçimde yapılmıştır. Halkın hepsi yaylalarda dağınık olduğundan ve parti programı da yeni geldiğinden programı yaymak ve benimsetmek amacıyla bir çalışmaları olamamıştır. Bunun için halkın yayladan dönmesini

⁴⁸ BCA , 490.1.0.0 618.27.1., X.Büro, s.1. Antalya'da çeltik ve pamuk ekimi için bkz. Muhammet Güçlü, XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya, ATSO yay., Antalya, 1997, s.s.59-60.

⁴⁹ BCA , 490.1.0.0 618.27.1., XIII.Büro, s.1.

⁵⁰ BCA , 490.1.0.0 618.27.1., I.Büro, s.13.

beklemişlerdir. Kendilerine bağlı kademeleri ve bunların toplantılarını teftiş etmemişlerdir⁵¹.

Alanya'da partiye üye kaydı işi tüzük hükümlerine göre yapılmamıştır. İlçe nüfusu 43 bin iken üye sayısı 1902'dir. Üye kayıt işine son dönemlerde önem verilmiştir. Şöyle ki; 1934 yılının sonuna kadar ilçenin dört köyünde ocak ve bütün ilçede 521 üye mevcut iken 1935 yılının ilk altı ayında 94 tane daha köy ocağı kurularak üye sayısı 1902'ye çıkarılmıştır. Bu arada 50 kadar kadın üye de yazılmıştır. Durum böyle olmakla beraber müfettiş bu hızlı artışın şüphe uyandırıcı olduğunu şu sözlerle belirtmiştir: “*Altı ay gibi kısa bir zaman içinde üye sayısının 512'den 1902'ye bu fırlayışını lebe kaydedilecek gibi görmüyorum. 1934 yılı sonuna kadar senelerce üye kaydı yapılamıyor, üye sayısı hemen hep 500 içinde kalıyor, sonra birden dört misline yakın bir sayıya fırlıyor. Demek oluyor ki; üye sayısını arttırmak çok mümkün iken bu iş uzun senelerin içinde pişirilerek yapılmak varken, senelerce bu alanda hiç çalışmamış olduğu anlaşılıyor*”⁵². Müfettişe göre iş bununla da bitmemiştir çünkü bu kadar kısa sürede teşkilatı bu kadar genişletmek, üye sayısını arttırmak alelacele ve alelusul yapılmış hissinin vermektir. Ocak açmak, üye kaydetmek için köy nüfus kayıtlarını parti defterine nakletmek gerekir⁵³. Teftiş dönemine yakın tarihlerde, partiye üye kaydetme konusunda görülen bu orantısız artış, akıllara Alanya parti yöneticilerinin teftiştten haberdar oldukları fikrini getirmektedir. Zira hem müfettişin eleştirilerine maruz kalmamak hem de parti için çalıştıklarını göstermek amacıyla çabucak üye defterine kayıt yapmışlardır.

Alanya ilçesinde ayrı bir eğilim ve kendine özgü özellikler taşıyacak gibi işçi, amele ve esnaf şeklinde belirginlik gösteren herhangi bir zümre yâda sınıflaşma yoktur. Ayrıca Alanya'da partiye karşı bir hareket olması söz konusu değildir. Ancak bu ilçede eski kafalı bir zümre vardır ki parti ile eş güdümlü hareket edecek bir vasfa sahip değildir. İki sene önce yani 1933'te Genel Sekreterliğe de intikal eden bir mezarlık meselesi vardır ki, bu Alanya insanının düşünce yapısını anlamamızı kolaylaştıracaktır⁵⁴.

Mezarlık meselesi belediyece kaldırılmak istenilen bir mezarlığın kaldırılmaması için kaymakamlığa verilen bir dilekçeden ortaya çıkmıştır. Bu dilekçede kayda değer noktalar şunlardır;

1- Dilek kâğıdı otuz küsur imzalıdır ve Alanya'nın tanınmış adamları da işin içindedir.

2- Belediyenin görevine, dini duygular harekete getirilmek üzere topluca bir müdahale yapılmış durumdadır.

3- Dilekçedeki bazı ifadeler ilgi çekicidir. Şöyle ki: “*her birerlerimizi mezarlarımızın ayetlerle mahkûk (yazılı) bir taşına bile dokunulmasına asla razı olmayız.*” yâda “*bundan vazgeçilmesini belediye emir buyurunuz*” gibi, müfettişin tabiriyle devrime uymayan saçmalar yazılmıştır⁵⁵.

⁵¹ *A.g.b.*, s.s.13-14.

⁵² *A.g.b.*, s.14.

⁵³ *A.g.b.*, s.15.

⁵⁴ *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., III. Büro, s.1.

⁵⁵ *A.g.b.*, s.2.

Peçe ve çarşafın atılmasıyla ilgili olarak her yerde olduğu gibi Alanya'da da belediye tarafından karar alınması konuşulurken söylenenler ve alınan karar özel anlamlar taşımaktadır. Belediyedeki kimi üyeler 'bu işe belediye ne karışır, halkın hislerine dokunmaya hakkımız yoktur' türünden yorumlar sarf etmişlerdir. Bu konuyla ilgili belediyece alınan karar ise şu şekildedir: "*peçe ve çarşafların kaldırılması için belediyece teşviklerde bulunulması*". Müfettişe göre, bu karar manasız ve yaptırımsızdır. Zaten bu karara, yönetim kurulu üyelerinden Kamil Kemal yerinde ve şiddetli bir itirazda bulunmuştur. Kaymakam da bu kararın düzeltilmesi için çalışmalar yapmıştır. Bu iki örnekten yola çıkarak müfettiş şunları yazıyor: "...*hiç değilse Antalya'da geri kafalı insanların çokça olduğunu anlıyoruz*"⁵⁶.

Alanya Halkevi çalışmaları konusunda müfettiş, halkın çoğunluğunun yaylaya gitmiş olmasından ötürü, ayrıntılı bilgi alamamış olmakla beraber, birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre; Alanya Halkevi, kısıtlı bütçesine karşılık çok az elemanla pek çok işler başarmıştır. Başladıkları halkevi binasını yılsonuna kadar bitirme çabasındadırlar. Ancak Alanya'daki öğretmenler halkevi çalışmalarına hiçbir ilgi göstermemişlerdir. Ayrıca parti, halkevi ve memleket işlerinden de uzak durmaktadırlar. Rapordan anlaşıldığı gibi, halkevi çalışmalarına en fazla ihtiyaç duyulan yerlerden birisi Alanya'dır⁵⁷. Adnan Menderes'in bu yorumu yukarıda belirtilen mezarlık, peçe ve çarşaf konusuna atfen söylenmiş olsa gerektir. Zira halkevleri, halkın dünyaya, devrimin yenilikçi ve modern penceresinden bakmasını sağlamak gibi bir görev üstlenmişlerdir.

Alanya'da basın ve yayın kurumu da yoktur. Bütün köylere *Yurt*⁵⁸ ve *Antalya* gazeteleri gelmektedir. Bunun dışında *Cumhuriyet* 3, *Akbaba* 2, *Uyanış* 1, *Akşam* 1, *Tan* 1,

⁵⁶ *A.g.b.*, s.2.

⁵⁷ *BCA*, 490.1.0.0 618.27.1., V. Büro, s.s.1-2. Alanya'daki öğretmenlerin halkevi çalışmalarına katılmamaları ahlında halkevlerinin açılma sebeplerine aykırı bir durum göstermektedir. Muğla Halkevi'nin yayın organı olan *Halkevi* dergisinde halkevlerinin kuruluş amacı şöyle belirtilmiştir: "*Halkenleri Kemalizmin ve demokrasinin en kuvvetli prensiplerinden biri olan sınıfsız bir millet yaratmak konusunda ümit bağladığımız bir kuruluştur. Sosyal konuları ve meslekleri ne olursa olsun, bütün vatandaşlar bu temiz çatıların altında yer bulurlar; herkes payına düşen yararı sağlar. Bir demirci ile bir doktor, bir fırıncı ile bir mühendis, bir düğünle bir ressamın yan yana bağdaş kurduğu dertleştiği birbirleriyle fikir takası yaptığı başka bir kurumumuz yoktur.*" Ancak Antalya'da halkevlerinin sınıfsız halkın kaynaşma merkezi misyonunu taşımadıklarını görmekteyiz. Muğla Halkevi ile ilgili çalışma için bkz. Melek Çolak, "Muğla Halkevi ve Çalışmaları", *Toplumsal Tarih*, XIII / 73, Ocak 2000, s.s.53-57.

⁵⁸ *Yurt* Gazetesi, Tek Parti yönetiminin köylüye yönelik propaganda faaliyetlerini yürütmek ve parti tabanına Anadolu köylüsünü daha etkin biçimde dâhil etmek amacıyla çıkarılmıştır. Ancak burada şu soruyu sormakta fayda vardır; *Yurt* Gazetesi ne oranda misyonunu gerçekleştirmiştir? 1930'ların teknolojik sıkıntılara rağmen her türlü zorluk göğüslenerek köylülere dağıtmaya çalışılan gazete, bu konuda ciddi aksaklıklar yaşamıştır. Örneğin; gazete köylülerin eline geç ulaşmaktaydı. Bunun nedeni posta merkezlerinde köyler adına ayrılan posta kutuları 15 günde bir dahi açılmamaktaydı. Bu durum köylünün geliştirilmesi çabalarının boşa gitmesine neden olmaktadır. Başka bir örnek de; gazeteyi posta kutusundan alanların bunu köylüye götürmeyip paket kâğıdı veya örtü gibi kullanmasıdır. Bu yönüyle *Yurt* Gazetesi birçok köyde bir köşeye atılmaktan kurtulamamıştır. *Yurt* Gazetesi ile ilgili çalışma için bkz. Hakkı Uyar-Türkan Çetin, "Tek Parti Yönetiminde Köylüye Yönelik Propaganda *Yurt* Gazetesi", *Toplumsal Tarih*, I/1 (Ocak 1994), s.s.51-58.

*Yeni Adana 1, Ulus 1, Yedigün 4, Karagöz 4, Antalya 5, Ülkü 15, Koroğlu 6, Gaziantep 1 ve Sonposta 10 adet gelmektedir*⁵⁹.

Alanya'ya ekonomik faaliyetler açısından bakıldığı zaman, çiftçilerin ova köylerinde iyi, dağ köylerinde sıkıntıda olduğu görülmektedir. Dim Çayı ile ovayı sulamak işi çiftçileri yakından ilgilendiren bir konudur⁶⁰.

Partiye yardım parası toplama işi düzenli bir şekilde takip edilmemiştir. 1930 Şubat'ından teftiş dönemine kadar toplanan para 130 liradır. Partiye parasal yardım yapan partililer de 287 lira 40 kuruş bağış yapmışlardır. Toplanan paraları bütçeye göre harcamaktadırlar. Ancak bundan önceki kaymakam Sabri, partiye yardım olsun diye, yol mükellef amelesini, hizmetleri ileride yol mükellefiyetlerine mahsup edilmek üzere, halkevi binasının yapılmasında çalıştırmış, kendisi başka bir yere atanınca amelenin bu hizmetleri mükellefiyetlerine mahsup edilmemiştir. Amele, şimdi ise halkevinde çalıştığına karşılığını para olarak istemiş ve partiyi sıkıştırmıştır. Bu borç toplam 471 liradır. Karşılığı temin edilmiş olup il parti başkanının da onayıyla bu para ameleye ödenmek üzere Alanya'ya gönderilecektir⁶¹. İşçi paraları üzerinde, Parti İl Başkanlığının bu kadar dikkatle durmasında, işçileri mağdur etmeme düşüncesi olabileceği gibi, asıl baskın gelen düşünce, böyle bir sebepten ötürü, Antalya'da işçi hareketlerinin görülebileceği riskidir. İşçilerin mümkün olduğunca, hükümet ve parti karşıtı eylemlere girmesi engellenmeye çalışılmıştır.

3. Elmalı İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Elmalı'da parti başkanlığı görevini yürüten M.Ali Akkaya aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de yapmaktadır. Akkaya'nın kişilik olarak kötü bir özelliği olmasa da Elmalı Bey ve ağaları denilen ve birbirinin akrabası olan grup Orman Şirketi'ne çok yakınlaşmış görünmektedir. Emekli bir bahriye subayı olan Akkaya, mevkiini korumak düşüncesiyle daha ziyade ağalara ve şirkete dayanarak işleri yürütmektedir. Ağalar grubu Elmalı'da çok büyük bir güce sahiptirler ve zaten ilçe parti yönetim kurulu ve belediye kurulunun durumuna bakılacak olursa bu iki teşekkülde de söz sahibidirler⁶².

Elmalı parti yönetim kurulunda ağalardan ve Orman Şirketi müdürlerinden Salihzade Mehmet vardır ki Finike'de Musa Kazım ne ise Elmalı'da Mehmet odur. Yönetim kurulunun diğer bir üyesi olan Giritli oğlu Fuat, Mehmet'in dayısı olan Orman Şirketi sahiplerinden Ömer Ağa'nın damadıdır. Fuat'ın ortağı olan Halayık oğlu Mehmet'i de yönetim kuruluna almışlardır. Yönetimde bir de emekli öğretmen Halil vardır ki bu zat öteden beri Ömer Ağa'nın adamıdır. Başlarında Mehmet bulunduğu halde bu dört isim yönetim kurulunda ağaların ve şirketin bloğunu oluşturmaktadırlar. Elmalı'da pek sevilmeyen biri olan belediye eczacısı da bu heyetin içindedir. Eczacının belediye başkanının sözünden çıkmayacağı düşünülecek ve belediye başkanının da

⁵⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VIII.Büro, s.1.

⁶⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., X.Büro, s.1.

⁶¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.1.

⁶² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.15.

Mehmet'e mütemayil olduğu göz önünde bulundurulacak olursa ağaların gücü daha net bir şekilde ortaya çıkmış olur⁶³.

Elmalı'daki Orman Şirketi sahip olduğu özel ormanlarla birlikte devletten iltizam etmiş olduğu ormanları da işletmektedir. İstiklal Şirketi isimli şirket, Elmalı ağaları ve Antalya'dan Mehmet Nuri ve Evlatları Şirketi, Orman Şirketi'nin hissedarları arasındadırlar. İstikbal Şirketi'nin ise merkezi Antalya'dadır. Bu şirket Antalya'da Ahmet Muhtar Şirketi'ni ve Finike'de Musa Kazım Şirketi'ni içine almaktadır. İşte bu şirketler, zincirleme ve girift bir şekilde, Antalya'nın hemen hemen her köşesine yayılmışlardır. Elmalı'daki Orman Şirketi de bu zincirin halkalarından birini oluşturmaktadır⁶⁴.

Elmalı'daki parti yönetim kurulu bu ağaların ve şirketin bir icra organı olarak faaliyet göstermektedir. Bu durum karşısında Müfettişin Genel Sekreterliğe tavsiyesi ise şudur; parti gücünü bu ağalardan ve şirketten alacak ve parti teşkilatının özgürlüğünü temin edecek bir tasfiye hareketine girişilmelidir. Elmalı'da parti örgütlenmesiyle birlikte belediye örgütü de bu ağaların elindedir. Parti yönetim kurulunun altı üyesi belediye kurulu üyesidir. Belediye eczacısı da üye olacaktır ama kanun izin vermediği için olamamıştır. Belediye kurulunun öteki üyeleri ise ağaların ve şirket sahiplerinin adamları ve akrabalarıdır. Müfettiş Elmalı'da bulunduğu sırada halkla yaptığı toplu ve tek konuşmalarda şirketin ve ağaların birçok yolsuz hareketlerinden şikâyet etmişlerdir⁶⁵.

Parti örgütlenme yapısı bu şekildeyken çalışmalarına göz atıldığında Cumhuriyet Halk Partisi için pek verimli faaliyetleri olmadığı görülmektedir. Bir defa kongrelerinde çoğu kez çoğunluğu sağlayamamışlardır ve birçok parti üyesi kongrelerin yapılacağından haberdar edilmedikleri için şikâyetçidirler. Parti programını yaymak hususunda da yeterli çalışmaları olmamıştır. Parti programını sağa sola dağıtmakla yetinmişlerdir. Oysaki il yönetim kurulu programın yayımı ve benimsetilmesi yönünde neler yapılacağını öğreten bir yazı göndermiştir. Elmalı merkezinde üye sayısı kayıt defterinde 220 olarak görülmesine karşılık önerge kâğıdı sayısı 200 adettir. İlçe nüfusu 20.000, partiye kayıtlı üye sayısı 1065'tir. Partiye yeni üye kaydı çalışmaları da zayıf kalmıştır⁶⁶.

Elmalı'da basın ve yayın kurumları yoktur. İlçeye 4 *Ulus*, 3 *Köroğlu*, 3 *Antalya*, 2 *Anadolu*, 2 *Cumhuriyet*, 2 *Kurun*, 1 *Sonposta* ve 1 *Karagöz* gelmektedir⁶⁷.

⁶³ *A.g.b.*, s.15.

⁶⁴ *A.g.b.*, s.16.

⁶⁵ *A.g.b.*, s.16. Atatürk'ün halkçı ve sınıfsız toplum söylemlerinin aksine bu tür zümre egemenliğinin ülkede yaygın olduğunu belirten Şevket Süreyya Aydemir, konuyla ilgili olarak şunları yazmıştır: "1930 sıralarında C.H.P. halktan kopmuştu. Halkın dışında, dar, basit bir bürokrat bizhi ile bu bizbe, ancak seçim ve menfaat bağıntıları olan mahalli fakat dar taşralı taraftarlardan ibaretti. Partiyi vilayetlerde yüksek kademelerde temsil eden 'mutemetler'(inanılanlar) aşırı tahakküm ve menfaat yollarına pek sapmamakla beraber, ne merkez'in, ne de halkın benimsediği insanlardı... Merkezde veya taşralarda partili olmak demek, gelecekte bir şey, bir menfaat veya kariyer bekleyen insan demek olmuştu." Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.s.405-406.

⁶⁶ *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.17.

⁶⁷ *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., VIII. Büro, s.1.

Parti ilçe teşkilatının para toplama işinde pasif kaldığını görmekteyiz. Bir yıl içinde toplanan yardım parası 10 lirayı geçmemiştir. 1932'den önce toplanan paraların dip koçanları yoktur. Dört kalemde 18 liralık eşya satılmış ancak karşılığında makbuz kesilmemiştir. 20.07.1932'de müsamere hâsılatından 1750 kuruş makbuzsuz tahsil edilmiştir. Paraların harcanması bütçelerine göre olup, odacının altı aylık 90 lira alacağı vardır. 90 lira da vergi borcu vardır. Partinin parasından kimseye borç verilmemiştir⁶⁸.

4. Finike İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Finike'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin kurulduğu günden itibaren başkanlığını yapan kişi Musa Kazım'dır. İlkokulu okumuş, önceden tahsildarlık yapmış şimdi ise çok zengin olan bir kişidir. Musa Kazım Şirketi adıyla kurduğu şirket diğer önemli şirketlerle ortaklığa girerek, ilçenin ve hatta komşu ilçelerin ekonomik hayatlarında ciddi bir rol oynayacak kudrete ulaşmıştır. Bu şirketin muhasebecisi Ahmet İzci ile Belediye Başkanı İbrahim Şerbetçi, Musa Kazım'ın adamlarıdır. Bu iki kişi beş kişilik yönetim kurulunun üyelerindedir. Diğer iki üye de adlarıyla ilçede yer dolduran şahıslardır. Böyle olunca Finike'de parti ve yönetim kurulu demek Musa Kazım demektir. Musa Kazım'ın ahlaki özellikleri ve halk nazarındaki yeri pekiyi değildir. Tahsildarlık yaparken birden bire zenginleşmesi dedikoduların çıkmasına yol açmıştır. Vergi kaçakçılığı şüphesi altında olan Musa Kazım, memurları para ile kendine bağlayan ve böyle iş gören biridir⁶⁹.

Musa Kazım Şirketi, Orman Şirketi ile ortak olarak Elmalı ve Finike'deki ormanları ele geçirmişlerdir. Ayrıca büyük ölçüde pirinç ekimi yapmak üzere birçok köylerle ortaklık kurmuştur. Çeltik fabrikasını da ele alarak orman işi, pirinç ekimi, ticaret işi ve her türlü tarım ürünlerinin alım satım işini kontrollerine almışlardır. Bunlara ek olarak şirketin iki tane de un fabrikası vardır. Bu suretle buğday işi de şirketin elinde bulunmaktadır. Dikkat çeken nokta ise ticaret ve tarım alanında dürüst çalışmıyor olmalarıdır. Orman iltizamında etki yaptıkları gibi işletmesinde de kanuna aykırı davranışları olduğu söylenmektedir. Orman işletmesinde kazanç vergisi kaçakçılığı olayı, yıllardan beri finans ve orman müfettişlerini uğraştırmakta ve çok yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Pirinç işinde ise beraber çalıştıkları köylüleri

⁶⁸ BCA, 490.1.0.0 618.27..1., XIII. Büro, s.2.

⁶⁹BCA , 490.1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.s.17-18. Burada Musa Kazım örneğinden hareket ederek, dönemin Marksist-Leninist görüşlü muhaliflerinin düşüncelerine göz atmakta fayda vardır. Marksist-Leninist düşünceye sahip insanların çıkardıkları *İnkılap Yolu* isimli derginin Ocak-Şubat 1932 sayısında, Cumhuriyet Halk Partisi'nin halktan uzak ve burjuva yanlısı politikalarına sert eleştiriler getiren Şefik Hüsnü şunları yazmıştır: “*Kuru lafla, gözbağcılıkla milleti kandıracaklarını, hayalata kaptracaklarını zannettiler. Yalnız küçük bir ekalliyetin işine yarayan siyasetleriyle, ümitsiz kütlelere, telkin ile müdahane ile ıstıraplarını, acılarını unutturmaya kalkıştılar. Daba garibi bunun imkânına bizzet inandılar! Çünkü istismarcı hâkim sınıf zibniyetiyle milleti sevk ve idare etmek istemeleri neticesi, gittikçe kendilerinden yüz çeviren şehirli ve köylü yoksul halk, onların nazarında yalnız baskı altında işletmeye ve sırtından zengin olmaya yarar bir kalabalıktan ibarettir... Acaba türedi burjuvazi sınıfının –darlık ve buhran yokmuş gibi, zevk ve eğlencelerine hâle vermeksizin- ömür sürdüğünü aç midelerini ovuşturarak seyreden emekçi halk içinde, güriültülerle, patırtılarla tabakkak ettirilmekte olduğu iddia edilen tasarrufa, idari ıslahata, iktisadi kuruluş planlarına inanan bir tek vatandaş var mıdır?*” Şefik Hüsnü'nün yazısının tamamı için bkz. Mete Tunçay, “Kemalist Türkiye Nereye Gidiyor?- Şefik Hüsnü”, *Toplumsal Tarih*, VII/41(Mayıs 1997), s.s.17-23.

ezmektedirler. Sıtma mücadelesi konusunda kanunlara uymadıkları için memurlar bu konuyla hayli meşgul olmuşlardır⁷⁰.

Finike’de Musa Kazım bu ekonomik faaliyetlerini istediği ve çıkarlarına uygun biçimde sürdürebilmek için parti kuvveti ile para kuvvetini birleştirerek, memurları ve halkı susturmasını bilmiştir. Finike, belediye kurulu başkanı başta olmak üzere, Musa Kazım’ın elindedir. Müfettişe göre siyasal kuvvetin önemli bir parçasını oluşturan parti yönetiminin bunlardan alınması ve bunların ekonomik faaliyetlerinin sıkı gözetim altında tutulması gerekmektedir. Zaten bu durumu yeni gelen kaymakam görmüştür. Parti nüfuzu açıkça istismar edildiği gibi parti ödevleri olarak hiçbir şey yapılmamıştır⁷¹.

Parti yöneticileri ile kaymakam arasında uyumlu bir çalışma söz konusu değildir. Zaten ortada herhangi bir parti çalışması olmadığı için böyle bir uyumdan bahsetmek mümkün değildir. Kaymakamın fikir ve görüşleri parti başkanı ve yönetim kurulunun aleyhindedir. Kongrelerde çoğunluk sağlanamadığı gibi, yapılan kongreler de baştan savmadır. Parti programını yaymak ve benimsetmek için merkezden gönderilen programları dağıtmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Müfettişin kanaatine göre kendileri dahi bu programı okumuş değillerdir. Üye kayıt defterinde ilçe merkezinde 203 kayıtlı üye görülmesine karşılık 125 üyenin teklif kâğıdı vardır. İlçe nüfusu 14.000’dir ve kayıtlı üye sayısı 725 görünmektedir. Partiye üye alınmasına, alınanların ısındırılmasına yönelik bir çaba yoktur. Son üye kayıt tarihi 20.12.1934 olarak görülmektedir⁷².

Finike’de Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı tek, toplu, belli veya gizli hareketler yoktur. Yalnız partiyi idare edenlerin ciddi muhalifleri vardır. Muhalif grubun başını çekenler arasında; Sarıları Ali, Tefik Kaptan, Otelci Vasfi ve Tesolos Mehmet bulunmaktadır⁷³.

Bu ilçede sportif faaliyetler de yok denecek durumdadır. Hiçbir spor örgütü yoktur. Gençlik adıyla hiçbir şey mevcut değildir ve parti de bu işlerle yeterince ilgilenmemektedir. Gençlik ve spor için tasarlanmış ya da başlanmış bir atılım söz konusu olmamıştır. Böyle şeyler bu ilçede düşünülmemiştir bile. Buna ek olarak Finike’de Hava Kurumu’nun dahi üç aydır başkansız olması durumun vahametini göstermeye yeterlidir⁷⁴. Finike’de yetersiz olan bir diğer konu da basın faaliyetlerinin olmamasıdır. Burada pek az gazete ve mecmua okunmakta, âdeti de birkaçı geçmemektedir⁷⁵. Finike ilçesinde tüccar ve serbest meslekle uğraşan insan hemen hemen yoktur. Kasaba bir iskeledir ve ticareti söz konusu şirketin elindedir. Halkı yerli değildir ve çoğu etraftan toplanmışlardır. İşçi ve çiftçinin durumu şirket etrafında cereyan etmektedir⁷⁶. Partiye yardım parası toplama konusunda bir faaliyetleri olmamıştır. Yönetim kurulu üyeleri bile hiç para vermemişlerdir. 1933’ten teftiş dönemine kadar sadece dokuz makbuz kullanılmıştır. 1935 yılı içinde 52.41 lira varidat

⁷⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.18.

⁷¹ A.g.b., s.18.

⁷² A.g.b., s.s.19-20.

⁷³ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III. Büro, s.2.

⁷⁴ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VI. Büro, s.1.

⁷⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VIII. Büro, s.1.

⁷⁶ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., X. Büro, s.1.

ve 47.56 lira masraf olmuştur. Bu harcamalar bütçelerine uygun olarak yapılmıştır. Demirbaş defterleri olmayıp Finike'de partinin mülkü yoktur⁷⁷.

5. Korkuteli İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Korkuteli'nde parti başkanlığını ve belediye başkanlığını yürüten kişi Mustafa Korkut'tur. Rüştüye tahsili görmüş olan Korkut, yönetim kurulu içinde hükmünü her durumda yürüten, otoriter, ilçede de her alanda sözünü geçirebilen biridir. Yönetim kurulunda bir dava vekili, bir bakkal, bir tütün satıcısı, bir attar, bir kunduracı, bir de çiftçi vardır. Bunların hepsi ilkokulu okumuş veya okula gitmemiş kimselerdir. Birisi ise medrese çıkışlıdır. Başkan Korkut, tarım ve ticaret işleri ile meşgul olmaktadır. Otoritesini çevresindekilere kabul ettirmede tizlik gösteren, etrafındakileri yıldırma meyilli bir karaktere sahiptir. Parti bayrakları konusunda ve partinin kireci işinde üzerinde dedikodular yapılmaktadır ki il başkanı Şerafettin Karacan bu iş ile yakından ilgilenmektedir⁷⁸.

Müfettiş parti otoritesini istismar etmedikleri konusunda net bir cevap veremeyeceğini yazmaktadır. Buna sebep de yukarıda belirtilen bayrak ve kireç meselesidir. Yönetim kurulu üyelerinin tamamı, başkanın sözünden çıkmayan kimselerdir. Ancak Korkut, hakkındaki söylentileri incelediği için il başkanı Karacan'dan şikâyet etmektedir. Vekâleten kaymakamlık yapan kişi ile parti, iş ve fikir birliği içerisinde. Büro çalışmaları beklenen titizlikle yapılmamaktadır. Parti programını yaymak ve benimsetmek için şunları yapmışlardır;

1- Program bütün köylere dağıtılmış ve köy kâtipleri tarafından halka okunması temin edilmiştir.

2- Çift işleri hafifleyince yönetim kurulu üyelerinin köyleri dolaşarak programın yayımı için çalışmaları kararlaştırmıştır.

3- Kitleyi alakalandıran genelgelerin hükümlerini yerine getirmek için ilanlar yapmışlardır⁷⁹.

Korkuteli'nde üye kayıt işinin pek sağlıklı yürütülmediğini görmekteyiz. Köy üyelerinin isimleri liste halinde yazılarak toptan teklif kâğıtları hazırlanmış ve bunların altları tasdik edilmek suretiyle üyelerin listelerle toptan bir şekilde partiye kabulleri muamelesi yapılmıştır. İlçe nüfusu 27 bin olup, ilçe yönetim kurulundaki kayda göre üye sayısı 4712'dir. Hâlbuki il yönetim kuruluna 31.06.1935 tarihiyle bildirdikleri üye sayısı 3323'tür. Müfettiş bu çelişkili durumu incelemiş ve şu sonuca varmıştır; 31 Haziran'dan müfettişin Korkuteli'ni teftişe gittiği tarihe kadar yazılanlarla son sayının 4712 olduğu kabul edilse bile bu mümkün değildir. Çünkü son üye kaydı yaptıkları tarih defterde 12.12.1934 olarak görülmektedir. Bu durumda söyledikleri sayı "şişirmedir" hatta ile gönderdikleri üye sayısı olan 3323 bile abartılmış bir sayıdır. Üye

⁷⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII. Büro, s.3.

⁷⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.20.

⁷⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.s.21-22.

kaydı konusunda gerektiği gibi çalışmaktan ziyade kısa yoldan sayıyı çoğaltmak düşüncesiyle hareket etmektedirler⁸⁰.

Teftiş raporunda belirtildiğine göre; Korkuteli, medrese ve hocanın yerleştiği eski bir kasaba değildir. Köylükten yeni çıkmıştır ve ilçe merkezi oluşu çok eskiye uzanmamaktadır. Bu sebepten ötürü ilçede cehalet ve bilgisizlik olabilir. Fakat taassup izine de rastlanmamaktadır. Korkuteli'nde peçe ve çarşaf işi çoktan halledilmiştir. Kısa sürede ilerlemeye çok müsait olan ilçe, demiryolu yapıldıktan sonra daha da ilerleyecek gibi görünmektedir⁸¹.

Korkuteli ilçesine gelen gazete ve mecmua sayıları şöyledir; *Antalya* 48, *Havacılık ve Spor* 21, *Muallimin Sesi* 15, *Ulus* 2, *Akşam* 2, *Sonposta*, *Koroğlu*, *Karagöz*, *Yedigün*, *Halkın Sesi* birer adet⁸².

Ekonomik alanda Korkuteli çiftçisinin kuraklıktan mustarip olduğunu görmekteyiz. Ancak ürünleri iyi para ettiğinden bu durumdan memnundurlar. Sayım vergisinden, yeni tahrir gören arazinin vergisinin ağırlığından şikâyetçidirler⁸³. Çiftçinin damları vergiden muaf olmasına rağmen, Korkuteli'nde üç damı olan bir köylüden, bunun birisi veya ikisi akardır diye vergi alınmaktaymış ki müfettiş bu iddianın doğruluğunu ispatlayamamıştır. Demiryolu keşif çalışmaları Korkuteli'nin etrafına ve içine kadar gelmiştir, halk bu yüzden sonsuz bir sevinç yaşamıştır⁸⁴. Parti gelirininin 10.07.1934 tarihine gelinceye kadar nasıl toplandığı meçhuldür. Ancak bu tarihten sonra dip koçanlı makbuz kullanılmaya başlanmıştır. Kasa mevcudu 24 lira 20 kuruştur. Korkuteli'nin güzel bir yerinde geniş, iyi bir parti binasının temeli atılmıştır. Çeşitli gelirler sağlayarak bu binayı bitirme çabasıdadırlar. Bunun dışında partinin mülkü yoktur⁸⁵.

⁸⁰ *A.g.b.*, s. 22.

⁸¹ *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., III. Büro, s.3.

⁸² *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., VIII. Büro, s.1.

⁸³ Sayım ve arazi vergilerinin çok olduğu konusuna Atatürk de 1930-1931 yıllarında yaptığı seyahatlerde değinmiştir. Yeni tahrir gören yerlerdeki araziler ile ilgili olarak Atatürk şunları kaydetmiştir: “*Fakat aynı mabalde aynı kıymette ve aynı şeraite tabi iki tarladan birisinin yeni fiyat basebiyle verdiği vergi yanındaki tarladan bazen yüzde beş yüz ve hatta bin nispetinde fazla oluyor. Az vergi veren tarla yeni tahrir tabi oluncaya kadar uzun seneler bu muafiyetten istifade ediyor. Halkın her yerde işin esasını mubakeme etmeyerek bu büyük fark üzerinde mukayeseler yapması psikolojik olarak güttikçe müntezir bir memnuniyetsizliğe sebep oluyor.*” Atatürk'ün sayım vergisi hakkındaki bir görüşü de şöyledir: “*Çift hayvanlarından vergiyi kaldırmak pek çok fayda temin eder. Bütçedeki değeri buna imkân vermezse hiç olmazsa bütün ehli hayvanat vergisinin yüzde elli tenzili lüzumludur.*” Atatürk, *Seyahat Notları (1930-1931)*, (Haz. Gürbüz Tüfekçi), Kaynak yay., İstanbul, 1998, s.s.32-34.

⁸⁴ *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., X. Büro, s.s.1-2. Afyon-Antalya demiryolunun Burdur'a kadar yapılıp, Burdur'dan Korkuteli'ne uzatılması sevinci tabir yerindeyse Korkuteli halkının kursağında kalmıştır. Çünkü kaynak yetersizliği gerekçe gösterilerek hattın inşasına son verilmiştir. Bu konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Murat Önal, “1930'lu Yıllarda Genç Cumhuriyetin Başlattığı Önemli Bir Girişim: Afyon-Antalya Demiryolu Hattı Projesi (1 Nisan 1933)”, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, (Haz. Necdet Ekinci-Hatice Akın), Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Antalya, 2006, s.s.275-296.

⁸⁵ *BCA*, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.3.

6. Manavgat İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Manavgat örgütünün başında bulunan kişi Şükrü Sözen'dir. Sözen, İmam Hatip'te okumuş, hem parti başkanı hem de belediye başkanıdır. İyi ve dürüst biri olan Sözen, çevresi tarafından sevilen bir isimdir. 1930-1934 yılları arasında parti başkanlığı yapan Kazım Özen de yönetim kurulunda iyi çalışmakta olan bir üyedir. Yönetim kurulunun diğer üyeleri halkça iyi bilinen kimselerdir. Ancak yönetim kurulu üyelerinden eski belediye başkanı İbrahim Ünal, belediyenin bir gösteri hâsılatından üzerinde para kalmış olmaktan adli takibata uğramış ise de suçsuz olduğu sonradan anlaşılmıştır⁸⁶.

Manavgat'taki partililer başarılı çalışmalar yapmak için çaba gösteren kimselerdir. Manavgat için iyi sayılacak bir parti binası yaptırmışlar, binanın küçük salonunda gösteriler düzenlemektedirler. Parti nüfuzunu istismar edecek herhangi bir hareketleri de söz konusu değildir. Manavgat'taki hükümet görevlileriyle uyum içinde çalışmaktadırlar. Toplantılarını diğer ilçelere göre sıklıkla yapmışlardır. Manavgat kongresine il parti başkanı da katılmıştır. Fakat kongreler tüzüğe aykırı bir özellik göstermemelerine karşılık çok muntazam da yapılmamıştır. Parti programını yaymak ve benimsetmek amacıyla, ulusal bayramlarda ve halkın toplandığı günler olursa o günlerde konferanslar verdirilmiştir. Kendilerine bağlı kademeleri teftiş konusunda hemen hemen hiçbir iş yapmamışlardır⁸⁷.

Partiye üye kaydı konusunda yapılan çalışmalar sağlıklı yürütülmemiştir. 469 üye liste halinde toplu bir şekilde teklif kâğıtları olmadan partiye kaydedilmiştir. Parti kütüğünde yazılı üye adları sayısı 561'dir. Hâlbuki toplam üye sayısı 1030'dur. Geri kalanlar henüz kütüğe geçirilmemiştir. İlçe nüfusu 24.000, üye sayısı yukarıda belirtildiği gibi 1030'dur. 1932 yılından 1935 yılının altıncı ayına kadar mevcut üye sayısına bir adet bile eklenmemişken 1935 yılının altıncı ayından teftiş dönemine kadar üç ay içinde 469 üye kaydı yapılmıştır. Adnan Menderes, bu durumdan şüphelendiğini belirterek üç yılda hiç kayıt yapılmayıp, üç ayda 469 üye kaydedilmesinin usulsüz yollarla yapıldığını iddia etmiştir. Köylülerin tek liste halinde hiçbir işlemten geçirilmeden kaydedildiği şüphe uyandırmıştır⁸⁸.

Manavgat'ta süreli yayın ve basım kurumu yoktur. İlçeye 12 *Ülkü*, 2 *Koroğlu*, 2 *Yedigün*, 2 *Tan*, 1 *Sonposta*, 1 *Zaman*, 1 *Karagöz* gelmektedir. Bunlara ek olarak; *Antalya*, *Ulus* ve *Yurt* gazeteleri partiye, belediyeye, kaymakamlığa ve köylere gitmektedir⁸⁹.

Partiye para toplama işi savsaklanmıştır. Kime sorulsa 'para vermiyorlar' cevabı alınmaktadır ama mesele üyelerin yardım parası vermemeleri değildir. Yardım paralarının verilmemesine sebep olarak müfettiş iki gerekçe sunmaktadır; ilki, para toplama işine önem vermemek, ikincisi, birçok ilçede ücretli sekreter veya tahsildar olmadığı için bu işle uğraşacak kimselerin olmamasıdır. Manavgat'ta yardım parası

⁸⁶ *BCA*, 490.1.0.0 618.27.1., I. Büro, s.22.

⁸⁷ *A.g.b.*, s.23.

⁸⁸ *BCA*, 490.1.0.0 618.27.1., I. Büro, s.24.

⁸⁹ *BCA*, 490.1.0.0 618.27.1., VIII. Büro, s.2.

olarak sadece 75 kuruş toplanmıştır. Hâlbuki parti binası için partililerin ve halkın yardım miktarları şöyledir;

Bağışlar	1373.29
Aynı bağışlar	128.77
Güreş hâsılatı	784.49
Müsamere	109.53
TOPLAM	2396.08

Paralar toplanırken dipli koçan kullanılmıştır. Bütün tahsilâtlar dipli koçanla yapılmış olup şu üç kalem tahsilâta dipli koçan verilmemiştir; müsamere hâsılatı 21 lira 13 kuruş, yine müsamere hâsılatı 13.15 ve cambaz oyunundan 4 lira. Ancak bunlar kasa defterine muntazam bir şekilde kaydedilmiştir. Manavgat ilçe teşkilatı bütçeden bir takım uygunsuz harcama da yapmıştır. İnşaat işine bütçede 400 lira ayrıldığı halde 445.10 lira harcanmıştır. Yine seçimlere 15 lira ayrıldığı halde 41.04 lira harcanmıştır. Bütçe de mefruşat için fasıl açılmamışken 5.25 lira harcama yapılmıştır. Fasıl açılmadığı halde bir de 28.06 liraya radyo almışlardır.⁹⁰ Yeni yaptırılan parti binasının tescili henüz yaptırılmamışken arsasının tapusu alınmıştır⁹¹.

7. Serik İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Serik ilçe yönetim kurulu beş kişiden oluşmaktadır. Parti başkanı Ali Kaya, belediye başkanı ise Fahri Tugay'dır. Diğer üyeler; Nimet Çulduz, orta öğrenim görmüş olan Hilmi Teke ve hiç eğitim görmemiş olan müfettişin kullandığı tabirle “*eski sarıklılardan*” Hüseyin Uğurlu'dur. Başkan Ali Kaya dava vekilliği yapmaktadır. Halk ve köylülerden iş almak amacıyla parti nüfuzunu kullandığı yönünde dedikodular yapılmaktadır. İşine gelmeyen memurları yola getirmek için çaba gösteren bir kişidir. Belediye Başkanı Fahri Tugay, Halkalı Tarım Okulu'nda son sınıfa kadar okuduğu halde, içinde yaşadığı köy hayatına adapte olarak, okuyup öğrendiklerini pratiğe koyma becerisini kaybetmiştir. Etrafındakilerden sempati görmeyen Tugay, son belediye seçiminde açık ve şiddetli bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır⁹².

Serik parti yönetiminin hükümet görevlileri ile uyum içinde çalıştıkları söylenemez. Büro çalışmaları iyi değildir çünkü ücretli sekreterleri yoktur ve kendi içlerinden bu işle ilgilenen kimseyi seçmemişlerdir. Başkan büro işleriyle ilgilenmeye çalışmaktadır ama bu yeterli değildir. Kongreler hakkında herhangi bir şikâyet

⁹⁰ Tek parti döneminde, halkevlerinin bir radyoya sahip olması aslında parti propagandasının halka yönelik olarak ulaştırılmasında önemli bir araçtır. Çünkü radyonun halka açık olarak kullanılması, parti liderlerinin yaptığı konuşmaların halka dinletilmesi radyo sayesinde olmuştur. Hatta bazı illerde radyo Ankara'ya bağlanarak, hoparlörler aracılığıyla programlar meydan ve bahçelerde halka dinletilmekteydi. Bu bilgi için bkz. Çolak, *a.g.m.*, s.s.53-57.

⁹¹ *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., XIII. Büro, s.s.4-5.

⁹² *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.24.

olmamasına karşın baştan savma yapılmıştır. Kongrede gündeme getirilen ve il yönetimine sunulan, Çankırı'da okul binası yapma dileği yerine getirilmiş, yedi yüz liralık havalesi ilçeye gönderilmiştir⁹³.

Serik parti teşkilatına üye kaydı konusunda yapılan çalışmalar tüzüğe uygun olarak yerine getirilmemiştir. Üye kaydı eksikliğini kapatmak amacıyla 30.05.1935 tarihinde 173 üye ve daha önceki tarihli bir kararla 797 üye, üç kararla da 970 üyenin toplu bir şekilde partiye alınması tasdiklenmiştir. İlçenin nüfusu 22 bin, üye sayısı 1143'tür. 1934'ün Aralık ayından teftiş dönemine kadar geçen süre içinde hiçbir üye kaydı yapılmamıştır⁹⁴.

Serik'te yapılan belediye seçiminde partiye kayıtlı yedi üye, seçim hakkında konuşma yapan parti ilçe başkanına karşı gelerek partice aday göstermenin vatandaşın seçim hakkına tecavüz olduğunu söylemişlerdir. Bu olay Antalya parti il yönetim kuruluna kadar aksetmiştir. Sonuçta bu yedi üyeye nasihat yollu ceza verilmeden olay kapatılmıştır. Bu yedi üyenin böyle bir davranışta bulunmaları, müfettiş tarafından bunların parti başkanı ve belediye başkanına karşı antipati beslemelerine ve aday göstermenin partice gerekli olduğu konusunda yeterince aydınlatılmamış olmalarına bağlanmıştır. Ayrıca yine rapora göre; Serik bir küçük köy olduğundan medrese ve hoca yerleşememiş, taassup kök salamamıştır. Böyle olduğu için de ilçe merkezinde olduğu gibi bütün köylerinde de peçe ve çarşaf kolaylıkla kaldırılmıştır⁹⁵.

Basın ve yayın kurumlarının olmadığı Serik'te gazete bayii de yoktur. Posta yolu ile 1 *Karagöz*, partiye 1 *Ulus*, 1 *Cumhuriyet* gelmektedir. Antalya'ya gelen giden yolcular ceplerinde gazete ve mecmua getirmekteydiler⁹⁶.

Serik ilçesinin de yardım parası toplama işinden karnesinin kırık olduğunu görmekteyiz. Parti başkanı ve yönetim kurulu üyeleri dâhil hiç yardım parası vermemişlerdir. Ancak Serik'te parti binasını yapmak için başkan ve yönetim kurulu üyeleri çok planlı bir çalışmayla önemli gelirler elde etmişlerdir. 1764 liraya mal olan bina için paralar şunlardan elde edilmiştir;

Hususi muhasebeden	225
Güreş hâsılatından	405.30
1932'de köylerden yapılan aynen teslimat satışından	706.18
1933'te köylerden yapılan aynen teslimat satışından	437.04
TOPLAM	1773.52

⁹³ *A.g.b.*, s.25.

⁹⁴ *A.g.b.*, s. 26.

⁹⁵ *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., III.Büro, s.3.

⁹⁶ *BCA*, 490.1.0.0 618.27..1., VIII.Büro, s.2.

Bu bina için toplanan para ve yapılan masraf parti tarafından teşkil edilen bir komisyon eliyle idare edilmiştir⁹⁷. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya ve ilçelerinde partiye bina kazandırma işine önem verdiğini raporda görmekteyiz. Parti binalarının yapılması konusu, hem köklü biçimde taşraya yerleşme hem de güçlü bir parti teşkilâtı kurma düşüncesinden doğmuş gibi görünmektedir.

Sonuç

Cumhuriyet Halk Partisi'nin, parti çalışmalarını denetlemek amacıyla yılın belirli zamanlarında taşra örgütlerine müfettişler göndermesi hem taşra örgütlerinin kontrol dışı olmadıklarını göstermek hem de halkın partiye ve dolayısıyla siyasal yaşama katılımının derecesini görmek içindir. Bu açıdan bakılacak olursa, parti merkez örgütünün ülke çapındaki örgütlerini denetliyor olması, Cumhuriyet Halk Partisi adına olumlu bir durumdur. Buna paralel olarak, teftiş raporları doğrultusunda ilgili bürolara gerekli bilgi ve talimatların verilmesi, taşradaki sorunların giderilmesine yöneliktir.

Parti teşkilâtını denetlemeye yönelik bu teftişler ve bunun sonucunda hazırlanan raporlar, şehir tarihi çalışmaları açısından çok aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Çoğunlukla şehrin siyasi yapısı hakkında bilgiler içermesine karşılık sosyal, kültürel, sportif bakımlardan da kıymetli veriler sunmaktadır. Türkiye'de köklü bir taban oluşturma çalışmaları içinde, taşra örgütlenmesine önem veren Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya'daki durumunu görmek açısından, Adnan Menderes'in raporu ayrı bir önem arz etmektedir. Antalya devrimlerin benimsenmesi açısından, muhalif bir şehir olmamış, bünyesinde bulundurduğu göçmen nüfusa karşılık rejim aleyhtarı eylemlere sahne olmamış bir şehir görüntüsü çizmiştir. Ancak vurgulanması gereken asıl nokta, Antalya Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerinin, partiyi kendi çıkarlarına alet etmiş olmalarıdır. Aslında bu durum genel olarak parti taşra örgütlerinde görülen kronik bir rahatsızlıktır. Belki de bu yönden teftişler ayrı bir öneme sahiptir.

Parti teftişlerinin yapılması, il ve ilçe örgütlerinin aksaklıklarını gidermeye yönelik olduğu kadar, parti nüfuzunun istismar edilmesini engellemeye de yöneliktir. Fakirlik, eğitimsizlik ve ürkeklik yüzünden siyasal hayata katılma konusunda çekingen davranan halk kitlelerinin, partiye katılım oranlarını görmek, parti Genel Sekreterliği için son derece önemlidir. Taşrada eşraf-ağa zümresinin elinde toplanmış bir iktidar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin söylemleriyle çok fazla örtüşmemektedir. Adnan Menderes'in de, raporunda Genel Sekreterliğe aksaklıkların nasıl giderilebileceği yönünde tavsiyelerde bulunması, parti çalışmalarının halkı tatmin ve memnun etmeye yönelik olarak düzeltilmesi gerektiği ile alakalıdır. 1936 yılında parti-devlet bütünleşmesini de bu açıdan değerlendirmek gerekir. Bu tarihte, valiler ve kaymakamlar artık şehrin veya ilçenin parti başkanlığı görevini de yürüteceklerdir. Taşrada görülen başıboş yapı ve vasıfsız kimselerin parti yönetiminde bulunması, Genel Sekreterliği merkezden parti yöneticisi atama uygulamasına itmiştir. Bu şekilde

⁹⁷ BCA, 490.1.0.0 618.27..1., XIII. Büro, s.5.

hem taşra teşkilatı daha rahat kontrol altında tutulacak hem de partililer ile hükümet görevlileri arasındaki kişisel ayrımlar ortadan kaldırılacaktır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,

Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu, 490..1.0.0 618.27..1.

II. Kitaplar

Atatürk, Seyahat Notları (1930-1931), (Haz. Gürbüz Tüfekçi), Kaynak yay., İstanbul, 1998.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

ÇİMRİN, Hüseyin, *Yakın Geçmişe Yolculuk Bir Zamanlar Antalya, Tarih, Gözlem ve Anılar*, II, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası yay., Antalya, 2007.

ERASLAN, Cezmi, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, Kum Saati yay., İstanbul, 2003.

GÜÇLÜ, Muhammet, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, ATSO yay., Antalya, 1997.

GÜNEŞ, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM V. Dönem (1935-1939), Özgeçmişler*, II, TBMM Vakfı yay.

KOÇAK, Cemil, *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)*, İletişim yay., İstanbul, 2003.

KABASAKAL, Mehmet, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin yay., İstanbul, 1991.

MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi, Makaleler-4*, İletişim yay., İstanbul, 1991.

ÖZ, Esat, *Otoriterizm ve Siyaset: Türkiye'de Tek-Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*, Yetkin yay., Ankara, 1996.

ÖZALP, Kazım-Teoman Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1992.

TOPUZ, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1999.

UYAR, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999.

III. Makaleler

- BAŞARIR, Başar, “Urfa’da Cumhuriyet Halk Fırkası”, *Toplumsal Tarih*, IV/21 (Eylül 1995).
- ÇELİK, Bilgin, “Tek Parti Döneminde Aydın’ın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi’nin Yeri”, *Toplumsal Tarih*, XI/66 (Haziran 1999).
- ÇOLAK, Melek, “Muğla Halkevi ve Çalışmaları”, *Toplumsal Tarih*, XIII/73 (Ocak 2000).
- KOÇAK, Cemil, “CHP-Devlet Kaynaşması (1936)”, *Toplumsal Tarih*, S.118 (Ekim 2003).
- METİNSOY, Murat, “Erken Cumhuriyet Döneminde ‘ Mebus’ların ‘ İntihap Dairesi’ ve ‘Teftiş Bölgesi’ Raporları”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S.3 (Bahar 2006).
- TUNÇAY, Mete, “Kemalist Türkiye Nereye Gidiyor?- Şefik Hüsnü”, *Toplumsal Tarih*, VII/41 (Mayıs 1997).
- UYAR, Hakkı, “Tek Parti Yönetimi’nde Halka Yönelik Propaganda: İnkılâp ve İstiklâl Konferansları”, *Toplumsal Tarih*, III/17 (Mayıs 1995).
- _____, “CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütü İle Yazışmaları: Durmayalım Düşeriz!”, *Toplumsal Tarih*, S.118 (Ekim 2003).
- _____, “Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Toplumsal Tarih*, XI/64 (Nisan 1999)
- _____, “CHP’nin İkinci Seçmenlerinden Hareketle Tek Parti İktidarının Toplumsal Kökenleri”, *Toplumsal Tarih*, XVIII/106 (Ekim 2002).
- UYAR, Hakkı-Türkan Çetin, “Tek Parti Yönetiminde Köylüye Yönelik Propaganda Yurt Gazetesi”, *Toplumsal Tarih*, I/1 (Ocak 1994).

IV. Bildiriler

- ARSLAN, Nebahat Oran, “ Antalya Milletvekili Rasih (Kaplan) Bey’in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri”, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, (Haz. Necdet Ekinci-Hatice Akın), Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi yay., Antalya, 2006.
- MAYAK, Faysal, “Antalya Atayolu Gazetesi ve 1954 Genel Seçimlerinde Antalya”, *20.Yüzyılda Antalya Sempozyumu (22-24 Kasım 2007) Sempozyum Bildirileri*, II, (Haz. Mustafa Oral), Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Uygulama Merkezi yay., Antalya, 2007.
- ÖNAL, Murat, “1930’lu Yıllarda Genç Cumhuriyetin Başlattığı Önemli Bir Girişim: Afyon-Antalya Demiryolu Hattı Projesi (1 Nisan 1933)”, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, (Haz. Necdet Ekinci-Hatice Akın) Akdeniz

Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi yay., Antalya, 2006.

V. Tezler

ALTUN, Aşlı, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, 2006.